

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Život a dílo autora mého regionu - Ženské postavy ve tvorbě

Hany Andronikové

Bc. Zdeňka Janušová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně a pouze s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 17. 4. 2024

Zdeňka Janušová

Podpis

Poděkování

Panu doc. Ficovi za vedení mé diplomové práce, jeho profesionální a lidský přístup, který není samozřejmostí, za cenné rady a připomínky v průběhu psaní.

Anotace

Jméno a příjmení:	Bc. Zdeňka Janušová
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Igor Fic
Rok obhajoby:	2024
Název práce:	Život a dílo autora mého regionu - Ženské postavy ve tvorbě Hany Andronikové
Název v angličtině:	Life and work of the author from my region – Female characters in the works of Hana Androniková
Zvolený typ práce:	diplomová
Anotace práce:	Diplomová práce je zaměřena na ženu – autorku i hrdinku v české, konkrétně regionální, literatuře. Předkládá obraz postavení ženy ve společnosti a jeho odkaz v literatuře. Dále popisuje způsoby ztvárnění ženy a proměnu ženského ideálu. Zabývá se srovnáním jednotlivých ženských protagonistek napříč dílem Hany Andronikové a poukazuje na autobiografické prvky díla spisovatelky.
Klíčová slova:	Ženské postavy, úloha žen, typické vlastnosti ženských hrdinek, postavení ženy spisovatelky
Anotace v angličtině:	The diploma thesis is focused on a woman - author and heroine in Czech, specifically regional, literature. It presents an image of the status of woman in society and its reflection in literature. It also describes the ways of portraying a woman and the transformation of the female ideal. It deals with the comparison of individual female protagonists across the work of Hana Androniková and points out the autobiographical elements of the writer's work.
Klíčová slova v angličtině:	Female characters, the role of women, typical characteristics of female heroines, the status of woman writers
Rozsah práce:	71 stran
Jazyk práce:	český

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Život Hany Andronikové.....	7
3	Spisovatelka Hana Androniková	8
4	Ženské postavy v díle Hany Andronikové	9
4.1	Zvuk slunečních hodin	9
4.1.1	Ženské postavy v románu Zvuk slunečních hodin	11
4.2	Srdce na udici	22
4.2.1	Ženské postavy v jednotlivých povídkách.....	23
4.3	Vzpomínky, co neuleť	30
4.4	Nebe nemá dno.....	33
5	Ženské hrdinky v další autorčině tvorbě.....	40
6	Role, v nichž jsou ženské postavy zobrazeny.....	43
7	Hodnoty ženských postav, které se opakují v díle autorky	50
8	Autobiografičnost a srovnání ženských postav v díle Hany Andronikové.....	61
9	Závěr.....	68

1 Úvod

Cílem mé práce je zaměřit se na ženské postavy ve tvorbě spisovatelky Hany Andronikové. Ženské postavy představím ve čtyřech kontextech: a) postava v konkrétním díle, b) srovnání postav v dílech Hany Andronikové, c) autobiografické prvky v díle autorky a d) podobnost – odlišnost postav spisovatelky s hrdinkami jiných autorů jako předmět literární komparace.

V diplomové práci se zabývám ženskými postavami, s nimiž úzce souvisí postavení ženy v konkrétní době, a to nejen hrdinky, ale také postavení autorky v české literatuře. Zaměřila jsem se na způsob, styl, kterým autorka Hana Androniková psala, s ním spojené jazykové prostředky, jež užívala a mistrně ovládala, a také témata, která záměrně volila.

2 Život Hany Andronikové

Hana Androniková se narodila 9. září 1967 v Gottwaldově, dnešním Zlíně, kde také prožila dětství. Vyrůstala obklopena prostředím, které ji v budoucím životě ovlivnilo a provázelo. Haniným otcem byl zlínský architekt Ivan Přikryl. Obklopoval se knihami a výtvarným uměním, hrál na klavír. Hanin dědeček byl *malíř, grafik a ilustrátor cestopisů Jiřího Hanzelky a Miroslava Zikmunda*,¹ díky němu znala z vyprávění cizí země, zvyky, kulturu.

Hana vystudovala na filozofické fakultě obor angličtina a český jazyk, po studii začala pracovat jako personální manažerka, přičemž využívala znalostí z psychologie. „*Denně jsem měla před sebou nejrůznější typy lidí a já jsem se snažila pochopit jejich motivaci, jejich očekávání a nejistoty, zjistit, co doopravdy chtějí, čím se trápí.*”² Opustila zaměstnání a věnovala se studiu materiálů. Prvotina *Zvuk slunečních hodin* měla úspěch, ale přestože ji manžel ve psaní podporoval, manželství se rozpadlo. Odjela do Spojených států, kde poznala osudovou lásku, ovšem nenaplněnou. Se smrtí otce se těžko smířovala a následně onemocněla rakovinou. Hana zvolila alternativní léčbu a odjela do peruánské džungle, poté do Nevadské pouště. Dobrý přítel Hany Jeff, bývalý profesor kvantové fyziky, napsal: „*Nešlo ti o uzdravení, chtělas poznat, jak věci jsou, a zvolilas tu nejkratší cestu.*”³ Autentické prožitky a rozhodnutí Hana Androniková popisuje ve svém posledním románu *Nebe nemá dno*.

Po návratu Hana podstoupila klasickou léčbu a zdálo se, že nad nemocí zvítězila. Užívala si každé chvíle, radovala se ze života. Nemoc se bohužel vrátila a 20. prosince 2011 Hana Androniková zemřela. „*Život možná nezačíná a ani nekončí. Jen se přelévá z jedné podoby do druhé.*”⁴ To jsou slova, která zazněla na posledním rozloučení s talentovanou spisovatelkou a která vystihují její smýšlení a názory.

¹ Slovník české literatury po roce 1945 [online]. Ústav pro českou literaturu AV ČR [cit. 2017-02-14]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1346&hl=hana+andronikov%C3%A1>

² RULF, Jiří. Hra na Gideona. *Reflex*, 2002, 13(33).

³ ANDRONIKOVA, Hana. *Nebe nemá dno*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2010, s. 256.

⁴ HRAB, Ondřej. Psala i žila jedním dechem. *Lidové noviny* [online]. 14. 1. 2012 [cit. 2015-09-08]. Dostupné z: www.odeon-knihy.cz/psala-i-zila-jednim-dechem-14-1-2012-lidove-noviny/

3 Spisovatelka Hana Androniková

„Na počátku musí být příběh, který stojí za to vyprávět.“⁵ Tato krátká věta shrnuje a vystihuje její tvorbu. Hana vycházela z vlastní zkušenosti, kdy jako studentka literatury přečetla spoustu knih, v nichž příběh absentoval. „Některé mne zaujaly a hodně mě jich samozřejmě ovlivnilo, ale zdálo se mi, že chce-li autor psát opravdu pro lidi a někoho zaujmout, pak se bez příběhu neobejde. Nevím, jestli bych sama dokázala napsat něco, v čem příběh není. Myslím si totiž, že i když napíšete příběh se spoustou odboček a rovin, tak si i ten nejobyčejnější člověk k němu najde cestu.“⁶

Své postavy, ženské hrdinky, stavěla do složitých, vypjatých a doslova mezních situací. Při formování ženských postav propojila své studijní zaměření s psychologií a se zkušeností z praxe. Psychologie Haniných postav působí důvěryhodně, autenticky. Ač psala o zásadních věcech, jež se týkají života a smrti, texty nevyznívají rozporuplně. S častým ztvárněním emocí souvisí znalost především angloamerické literatury.

Jazyk Hany Andronikové je bohatý, pestrý a vytríbený, obrazný, na některých místech až lyrický, a právě díky tomu si autorka mohla dovolit ve svých dílech rozehrát různorodé příběhy, ztvárnit odlišné lidské osudy. Jazyková výbava a způsob vyjadřování se naplno projeví v autorčině živelném podání příběhu. Čtenáře doslova strhne a ponoří do děje, přičemž ponechává proctor pro četbu mezi řádky a pro odhalování souvislostí mezi literární postavou a životem. Nejen volbou témat, ale i stylem jsou díla odlišná. „Androniková suverénně používá všechny formální vymoženosti moderního vyprávění, jako je střídání vypravěčů, časové skoky, deníkové pasáže, novinové výstřižky či dopisy.“⁷ Zmíněné postupy jsou pro autorku prostředkem, jenž jí umožní předkládat osudy lidí žijících v různých obdobích, na odlišných místech, rozcházejících se názorově či hodnotově. Spisovatelka často obohacuje příběh retrospektivou, což může být považováno za stereotyp, právem však bývá označována za vypravěčský talent.

Práce s časovými rovinami, preciznost a poctivost při rešerších, rafinovanost a důmyslnost při ztvárnění postav, bohatá jazyková výbava, která jí umožnila vystihnout mnohost barev, tvarů, chutí, zvuků, to jsou typické atributy tvorby Hany Andronikové.

⁵ KARÁSKOVÁ, Monika. Z manažerky se stala spisovatelkou. In: Mediální ohlasy Literární ceny KK 2001 [online]. 30. 3. 2002 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.lckk.cz/medialni-ohlasy-2001>

⁶ RULF, Jiří. Hra na Gideona. *Reflex*, 2002, 13(33).

⁷ ONDŘEJKOVÁ, Kateřina. Zvuk slunečního orloje: Prvotina Hany Andronikové získala cenu Magnesia Litera za objev roku. *Lidové noviny*, 2002, 15(99), 16.

4 Ženské postavy v díle Hany Andronikové

4.1 Zvuk slunečních hodin

Děj románu se sice odehrává na počátku druhé poloviny 19. století, ovšem retrospektivně se autorka pohybuje i v jiných časových rovinách. Děj je zasazen do tří odlišných míst: a) Baťova předválečného Zlína, Olomouce a Prahy; b) Indie, Terezína a koncentračního tábora Osvětim; c) amerického Toronta a Colorada.

Rámeček románového děje tvoří setkání dvou českých krajanů v americkém Coloradu. Dan Keppler zjišťuje, že majitelka penzionu, paní Anne, znala jeho matku a prožila s ní její poslední chvíle v koncentračním táboře, čímž je spuštěn proud vzpomínek. Události z minulosti se postupně vynořují, stejně jako se střídají vypravěči a postupně se uzavírá životní příběh Danovy rodiny. *Hlavní dějovou linií celého románu je milostný příběh Tomáše a jeho ženy Ráchel viděný po letech očima jejich, již dospělého, syna*⁸.

Již v předmluvě knihy *Zvuk slunečních hodin* autorka jasně sděluje, že tento román je fikce. „*Při tvoření fikčního světa autor čerpá ze světa aktuálního mnoha způsoby.*“⁹ Příběh působí kvůli či díky tomu, že podobné věci se skutečně stávaly. „*Spousta lidí mě oslovuje a vypráví, že něco podobného se přihodilo i v jejich rodině.*“¹⁰ Přestože je hlavní příběhová linie smyšlená, v knize se přirozeně objevují střípky ze života rodiny autorky.

„*Fikční světy literatury jsou vytvářeny textotvornou činností.*“¹¹ Důvěryhodnosti díla dopomohl autorčin bohatý, vytríbený a barvitý jazyk, který přizpůsobila vyličení daných jevů a zvýraznění potřebných konkrétních momentů. Seznam dobových materiálů – publikací, novin, svědectví, rozhovorů, připojuje autorka v závěru knihy, kde jsou hlavní zdroje informací a inspirace rozděleny do čtyř kategorií: téma holocaustu, válečné události, mytologie a Indie. Také obeznámenost s reáliemi z různých oborů (stavitelství, architektura, stavařský slang, obuvnictví, náboženství a mýty) dokresluje a zdařile zprostředkuje atmosféru a poměry ve vzdálené Indii, protektorátní život, přežívání v Terezíně a ne-život v Osvětimi.

⁸ RULF, Jiří. Čas tiká neslyšně. *Reflex*, 2002, 13(22), 58.

⁹ DOLEŽEL, Lubomír. *Heterocosmica: fikce a možné světy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003, s. 34.

¹⁰ CÍSAŘ, Jaroslav. Žiju tady a teď. Rozhovor s Hanou Andronikovou. *Grand Biblio*, 2009, 3, 5 [online]. 13. 3. 2009 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: http://www.pwf.cz/archivy/texty/rozhovory/rozhovor-s-hanou-andronikovou_2218.html

¹¹ DOLEŽEL, Lubomír. *Heterocosmica: fikce a možné světy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003, 335.

Vzhledem k fabulačním schopnostem Hany Andronikové „postavy žijí, nejsou to schémata, rozvíjely se jí samy pod rukama a překvapovaly ji svým počínáním“.¹² Postavy románu nabývají plastičnosti psychologickou kresbou a také neadekvátním životním předurčením nebo postavením hrdiny. Skutečné postavy jsou modifikovány a prolínají se s fiktivními. Asociativní spojení jména známého astronoma Johannese Keplera se jménem hlavního protagonisty románu Tomášem Keplerem není náhodná: „První z Keplerových zákonů hovoří o eliptickém pohybu planet okolo jejich středu, ohniska. Hrdinové obou knih se přibližují, jindy vzdalují pomyslnému centru svého života, kterým jsou lidské vztahy.“¹³

Kontinuita vyprávění je narušována a opětovně ožívována, jednotlivě kapitoly se tříští uprostřed rozběhnutých dějů a navazují někdy až po několika desítkách stran. „Narativní text pochází ze dvou promluвовých zdrojů, z vypravěče a z postav. Postavy žijí a jednají ve fikčním světě, zatímco vypravěč nemusí být obyvatelem fikčního světa, ale může být nad ním nebo mimo něj.“¹⁴ Postavy si napříč kapitolami předávají hlavní slovo, mění se tedy vypravěčská perspektiva, vždy se vyslovuje postava, která danou situaci zná nejlépe a osvětlí, doplní pro jiné neznámou skutečnost o detaily. Čtenář zároveň nemůže odhlédnout od historické znalosti toho, co bude následovat. Hana Androniková tak vytvořila malé dějiny.

¹² ANDRONIKOVA, Hana. *Zvuk slunečních hodin*. 3. vyd. Praha: Odeon, 2013, 284.

¹³ MAINX, Oskar. Hvězdářka Andronikova. *Host*, 2003, 19(5), 17-19.

¹⁴ DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Praha: Český spisovatel, 1993, s. 10.

4.1.1 Ženské postavy v románu Zvuk slunečních hodin

Ráchel

U Ráchel sledujeme přeměnu z dívky v ženu, která je plastickou postavou, a s tímto členěním souvisí dělení na postavy vývojové, jež znázorňují především mentální stránku formování osobnosti. Kdybychom však děj poskládali od prvopočátku, setkali bychom se s Ráchel nikoli jako s jedinečnou a svéhlavou ženou, ale jako s nejmladší dcerou profesora dějepisu. Její maminka byla zaměstnána výchovou, péčí o děti a starostí o domácnost, jak bylo v tehdejší době zvykem. Ráchelinu osobnost, povahu, názory a přesvědčení formoval nejen vztah s tatínkem, který byl specifický v tom, že své nejmladší dceři, benjamínkovi, chtěl dopřát vše, i vzdělání. Maminka jí vštěpovala, „že ve vztahu k mužům je lepší spokojit se s málem, než čekat zázraky. Na to Ráchel neslyšela. Ráchel chtěla zázrak.“¹⁵

Prosadila si vztah s Tomem, vzhledem k náboženskému vyznání, gojem. Postavila se tradicím, víře a především rodičům. „Žádná dcera Izraele nesmí být provdána za Nežida, neboť jest psáno: „dcery své nedáš synu jejich.“ Vyrasila ze dveří. Jako ze včelího úlu slyšela maminku, jak úpěnlivě volá. Ráchel, vrať se! V domovních dveřích k ní dolehl otcův zuřivý bas. Ať se nevrací!“¹⁶ Nepochopení a zatvrzelost ze strany rodičů nesla Ráchel těžce. Ale ani ona se nepokusila s rodiči sejít, byť ji nastalá situace trápila. Odloučení od rodiny a jejich rigidní přístup ji o to víc připoutal k Tomovi, kterého bezmezně milovala. Síla osobnosti se projevila i ve chvíli, kdy Tomáš, jako stavební architekt firmy Baťa, musel odjet do zahraničí. „Šest měsíců odloučení se protáhlo na dvaadvacet. Bylo mi něco málo přes rok, když se pro nás táta vrátil. Vystoupil z vlaku a šel vstříc ženě, která na něj čekala s klukem v náručí.(...). Stála před ním dospělá žena. Jeho žena. Záhadná neznámá. Jako by se poprvé dotýkal její tváře.“¹⁷

Ráchel obstála v těžké zkoušce, kdy se bez svého partnera musela obejít v pro ženu výjimečném období, jakým je celé těhotenství, porod a první měsíce života jejich syna. Na Tomáše věrně a samozřejmě čekala, nevyčítala mu, že upřednostnil pracovní povinnosti před rodinou. Ani odloučení na relativně delší čas a velká, nová změna v jejich partnerském životě nezměnily jejich vztah, obrovskou blízkost. „Zarážela ho spontánnost, s jakou s ním jednala. Smíchem zaháněla chmury, které mu vrtaly hlavu jako červotoč. Po dalších dvou třech dnech zmizela pachův odcizení a vystřídala ji blízkost, se kterou se na tak dlouho rozloučil. Vůně meduňky a heřmánku, pavučina vlasů na polštáři, rána v hořkosladkém prolnutí. Jak rychle si

¹⁵ ANDRONIKOVA, Hana. *Zvuk slunečních hodin*. 3. vyd. Praha: Odeon, 2013, s. 143.

¹⁶ Tamtéž, s. 185.

¹⁷ Tamtéž, s. 37, 38.

zvykl nebyť sám. Řada obnovených, důvěrných rituálů a rituály nové.“¹⁸ Role maminky, mateřství, se v běžném životě projevila v partnerském životě: „Tom odháněl spánek, který ho obcházel jak obchodník s lákavým zbožím. Pokoušel se smlouvat, snažil se odolat. Víčka mu klesla pod tíhou řas. Ráchel mezitím usnula spánkem matek, lehkým a trhaným, s hlavou v dětských peřinkách.“¹⁹

Vztah, partnerství a manželství Toma a Ráchel bylo jedinečné, což krásně dokládají slova Toma. „Ráchel nebyla jenom jeho žena. Spojovalo je neviditelné pouto silnější než přátelství, silnější než sexuální přitažlivost. Silnější než láska. Jiná dimenze. Přesahovala běžně uchopitelný rozměr. Ona ho vtáhla do života, ona byla jeho život.“²⁰

Kompromisy ve vztahu, dodržování zvyků versus vlastní názor a přesvědčení v kombinaci s Ráchelinou silnou osobností, kdy si stála za svým názorem a říkala jej nahlas, byla vždy, za každé situace svá, nebylo jednoduché ji přesvědčit, často byla tvrdohlavá, dokázala si prosadit své – to je jeden z mnoha příkladů běžné domluvy a řešení záležitostí Ráchel a Toma. „Občas vznášel požadavky, se kterými se těžko smiřovala. Budeme si muset pořídit kuchaře. Proč? Já nechci kuchaře. Můžu vařit sama. Nemůžeš. Jsme v Indii. Musíme mít kuchaře, který bude vařit a nakupovat. Nemůžeš chodit sama po tržištích. Nesnáším tyhle společenské diktáty! ... Smál se její revoltě. ... Nechci v tomhle domě žádného dalšího chlapa! Chci kuchařku! - Tak to jestli se ti podaří, smeknu před tebou. Kuchař je totiž kasta — a vždycky je to chlap.“²¹ Ráchel byla nucena ustoupit společenskému diktátu, postupně si zvykla i na bengálskou kuchyni.

Ráchel, Tom a Dan – tato tři jména představovala synonymum pro rodinu s velkým R. Do jejich láskyplného, spokojeného a poklidného života zasáhly dějinné a politické události. „21. ledna 1944 večer se ve dveřích objevil zástupce židovské obce. Jüdische Kulturgemeinde, zde podepište. Jako zlověstná předtucha zmizel ve studené tmě. Odložila lejstro na stůl. Chtějí mě. ... Postarej se o něj. Bližilo se to, sápal se to po tom nejdražším, co měl. Tiskl se k ní a vdechoval vlastní slzy. To nemůžu udělat. Nemůžu tě nechat jít!... Vyprovodili jsme maminku na nádraží.“²²

Ač je v úvodu románu napsáno, že se jedná o fikci, od tohoto momentu začíná příběh velice úzce rezonovat se skutečnými příběhy, které prožily miliony lidí. Tím, že Hana Androniková

¹⁸ Tamtéž, s. 40.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž, s. 270.

²¹ Tamtéž, s. 46.

²² Tamtéž, s. 135.

věnovala spoustu času přípravám a studiu historických materiálů, ze kterých v různé míře čerpala a přenesla je do díla, nabývá celý příběh na živosti a děj na uvěřitelnosti.

Ráchel by na Toma jako na otce byla hrdá, splnil, co jí slíbil, i ve velmi vypjaté situaci, když ho zanedlouho politické požadavky dohnaly ke krajnímu řešení – aby zachránil Dana před transportem do koncentračního tábora, musel předstírat, že jeho syn zemřel na tyfus.

Odjezdem Ráchel do Terezína končí nejen část knihy plná lásky a rodinného života, ke které se Ráchel i ostatní postavy zpětně vrací pouze ve vzpomínkách, Tom během chvíle přišel o životní lásku a Dan o maminku. V té chvíli o tom zatím takto neuvažovali, nenapadla je tato možnost, která se později bohužel stala reálnou. „*Když se lokálka rozjížděla, kutálela se mi po obličejí rozmazaná hořkost. Vzpomněl jsem si, jak odjížděla maminka a říkala, že se zase brzy uvidíme. Byl jsem o půl roku starší a věděl jsem, že Beny se mi nikdy nevrátí.*“²³ Tím, že je kniha napsána velice důvěryhodně, působí dojmem, že příběh se skutečně odehrál a postavy jsou živé, čtenář se proto lehce ztotožní s postavami, jejich prožitky, uvědomí si reálný dosah a dopad tehdejší doby na dětskou populaci, byli postaveni do těžko představitelných, a ještě hůře pochopitelných a nevysvětlitelných situací.

Motiv Slunce je jedním ze základních motivů románu *Zvuk slunečních hodin*. Nejen v samotném názvu díla, který je pro každé dílo určující, jistým způsobem ho definuje. V průběhu celé knihy se na různých místech opakuje a vrací právě leitmotiv slunce. „*Motiv je základní jednotka tematické výstavby. ... Na utváření hlavního tématu a jeho smyslu se význačně podílejí motivy hlavní (nosné), z nichž je jeden vůdčí – leitmotiv, který se pro svou důležitost opakuje nebo variuje.*“²⁴ Slunce jako vyjádření lásky k dítěti: „*Když odcházela, řekla mi, že sluneční paprsky jsou poslové slunečního boha a že si po nich budeme posílat vzkazy. Když uvidíš sluníčko, ucítíš paprsky na tváři, budeš vědět, že to jsou moje ruce, které tě hladí, že jsem na blízku. Měsíc ti bude vyprávět příběhy na dobrou noc. Ještě naposledy jsem se k ní přivinul.*“²⁵ Slunce, těleso, bez něhož by nebyl život, je právě pro tuto vlastnost přirovnáváno k mamince: „*Odešla a moje dýchání se změnilo v lapání po dechu. Dokázal jsem zírat do slunce, oči doširoka rozevřeně, abych zahlédl její úsměv. Když jsem odvrátil zrak, okolní svět zmizel. ... Svět, ve kterém chyběla bytost rozložená do slunečních paprsků.*“²⁶

²³ Tamtéž, s. 172.

²⁴ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H&H, 2002, s. 202.

²⁵ ANDRONIKOVA, Hana. *Zvuk slunečních hodin*. 3. vyd. Praha: Odeon, 2013, 136.

²⁶ Tamtéž, s. 136.

Jedním z nejsilnějších a nejkrásnějších okamžiků knihy, kdy se čtenáři tají dech, je epizoda, kdy Tomáš jako důkaz lásky vymyslí a na zdi domu vybuduje sluneční hodiny s jejich třemi znameními. Po rozuzlení celého příběhu, který i když je plný jedinečného citu, blízkosti, souznění a lásky, je zásahem dějinných událostí i osobních rozhodnutí tragický, je závěrečnou větou knihy právě tato: „*Byl její sluneční orloj, řekla. Usmál jsem se. A Ráchel byla slunce.*“²⁷

Vzdělání ovlivnilo, prohloubilo její názory, Ráchel byla inteligentní, vzdělaná a sečtělá žena s vlastním názorem, což ji občas vzhledem k dobovému tradičnímu postavení ženy znevažovalo jako matku, partnerku a hospodyni. „*Tak studovat jsem mohla, a pracovat ne? Tomu říkám pokrokové myšlení! Dává ti to smysl? Tak mi hernajz řekni, proč jsi mě nutil dostudovat? Abych ti líp uvařila?*“²⁸ Ráchel vystudovala dějiny, učení tedy souviselo s její profesí: „*To, že jsem nesměl do školy, ovšem neznamenal, že jsem unikl učení. Máma se na mě vydováděla. Učila mě sama. Měl jsem rozvrh, předmět za předmětem, šest vyučovacích hodin denně. Skřípěl jsem zubama, ale musel jsem uznat, že je dobrá.*“²⁹

Kombinace vzdělání a povahy Ráchel, kdy pro ni bylo přirozené snažit se všemu porozumět a najít pro věci vysvětlení, ji mnohdy ztěžovalo již tak složitou situaci, protože si uvědomovala důsledky: „*Proces. Tohle je — Kafka. On to věděl. Kroutil hlavou. — Dokonalé. Tyhle domy, půdní brlohy, všichni kolem. Odsouzení, kteří nemají potuchy, co spáchali.*“³⁰ Se znalostmi ošetřovatelky Červeného kříže jí v Terezíně nejprve byla přidělena práce o nemocné, které ale v tamních podmínkách nebylo možné vyléčit, pod rukama jí umírali lidé, což pro její vnímání bylo zničující. Na radu kamarádky Anne jí přidělili „*práci vychovatelky v dívčích domovech. Ta práce jí vrátila chuť do života.*“³¹ I v nelidských podmínkách udržovala dívky v čistotě a po celodenní práci jim věnovala čas učením, přednáškami, kreslily uhlím, „*chlapič psali básně a články, vyzrálé a procítěné.*“³²

Povahové rysy Toma a Ráchel byly občas natolik odlišné, až se čtenář pozastavil nad tím, jak mohli spolu být zároveň v souznění, harmonii. „*Byl shovívavý k bezpočtu chyb, kterými oplývala. Občas byla marnotratná a on se tomu smál a taky byla bezelstně důvěřivá a on se jí za to vysmíval. Věřila v dobro v člověku. On věděl, že čirý idealismus je nepraktický. Ale měl tolik porozumění pro její omyly. Musela uznat, že některé její reakce byly v příkrém rozporu se*

²⁷ Tamtéž, s. 283.

²⁸ Tamtéž, s. 189.

²⁹ Tamtéž, s. 133.

³⁰ Tamtéž, s. 138.

³¹ Tamtéž, s. 139.

³² Tamtéž.

společenskými konvencemi. ... V soukromí bývali v pohledu na konvence zajedno. Navenek to vypadalo, že on je solidní, seriózní občan a ona potrhlý klaun.“³³

Ráchelina opravdovost, čistota a upřímnost srdce, dobro, víra v lidi – tato přesvědčení vyvěraly v Ráchel díky přesvědčení, že všichni lidé jsou hodní, dobří. Vycházela ze znalosti sebe sama a jejích nejbližších. *„Ráchel se stále ještě zdráhala uvěřit hrozným zvěstem, které prosakovaly z Německa jako plíseň starými zdmi. ... Ty pořád nechápeš, co to znamená? Chceš tady trčet a přesvědčit se na vlastní kůži, jak funguje v praxi německá důslednost? Chceš vědět, jak vypadá Hitlerovo řešení židovské otázky? ... Bojoval s naivitou své ženy.*“³⁴

Ráchelina vnitřní síla, odhodlání, odvaha, nezdolnost a statečnost se projevíly několikrát, v různých situacích. *„Několikahodinové stání. Mráz a německé počty. Ráchel na rozdíl od mnoha jiných neposkakovala, nevrtila se, nemáchala rukama, aby se zahřála. ... Soustředila se jen na dýchání, na teplo, které se jí rozlévalo od pumpy srdce do těla. Nemyslela na nic jiného. Po hodinách stání na mrazu měla teplé ruce.*“³⁵

Jeden z hlavních rysů, společný hrdinkám Hany Andronikové, je statečnost. Ráchel touto vlastností také disponovala, což dokládá scéna, při níž riskovala život: *„Za krádež se střídalo. Stály jsme v chumlu, každá s úlovkem, když se před námi objevil esesák. ... Jestli se žádná z vás nepřizná, postřelím vás všechny! Ráchel vykročila vpřed. ... Myslím, že vám na tom nesejde. Hlava jako hlava. Přitom se výmluvně podívala na hlávku zeli.*“³⁶

Překonala a přežila všechny hrůzy, měla před sebou už jen cestu domů, kde na ni čekali její milovaní Dan s Tomem. Potřebovala získat čas pro sebe a své zdraví, jedinou cestou byla brzká cesta domů, která byla skutečně reálná. *„Byla jsem jednou z mnoha, jednou z tisíců nakažených. Tyfová epidemie. Ráchel mě doprovázela do nemocnice. Řekla jsem Ráchel, ať se zaregistruje do autobusů, které naše vláda posílala pro lidi z koncentráků. Ať na mě nečeká. Nesmysl, řekla. Počkám, až se z toho vylížeš!*“³⁷ Oproti tisícům nakažených byla Ráchel pro Toma a Dana jediná, nenahraditelná. Opravdu se mohli shledat a být zase spolu, její povaha ji v mnohých případech zachránila i zničila - kdyby nečekala na Anne. Šest týdnů je dostatečně dlouhá doba, která v krajních situacích zdraví může rozhodnout.

Poslední rozhodnutí se váže na předchozí, tedy šestitýdenní čekání na Anne. *„Když kašlala, viděla jsem kamenolom, pořádnou porci trhaviny a kusy urvané skály. Obestírala mě úzkost. Nemohla jsem strávit myšlenku, že by se jí něco stalo. Ráchel, měla bys k doktorovi.*

³³ Tamtéž, s. 49.

³⁴ Tamtéž, s. 116.

³⁵ Tamtéž, s. 194.

³⁶ Tamtéž, s. 232.

³⁷ Tamtéž, s. 238.

*Zavrtěla hlavou. Nechci k doktorovi. Chci domů. Nechala jsem toho, protože tohle už jsem znala. Těch okamžiků, kdy si postavila hlavu, bylo jen pár. Ale když už se zabejčila, všechno úsilí bylo marné. Nakonec jsme nejely autobusem, ale vlakem. Byl to nákladák, ke kterému přistavili jeden osobní vagon. Opozdlé duše, které chtěly zpátky do Čech. Seděly jsme na dřevěných lavicích a jely domů.*³⁸ Kdyby jely autobusem, zřejmě by nezastavil v poli, Ráchel by tím pádem nevystoupila, a dojela domů. Kdyby se jedna z věcí nestala, Ráchel by dojela domů a shledala se se svými milovanými. Je to jako hledání jehly v kupce sena, hledání drobností, které by buď v poslední chvíli situaci změnilo, zachránilo. Ale zásadních rozhodnutí, kterých bylo více, měly větší váhu a podíl na tom, zda se Ráchel vrátí domů.

Závěrečné „kdyby“ zní - určitě by se potkali, kdyby zůstala ve vlaku, spolužačka Edit je toho důkazem, také potvrdila, že Ráchel ve vlaku byla. Cestu domů by tedy zvládla, vydržela, přežila, i kdyby vypadala hrozně a musela by hned k lékaři. Otázkou zůstává, zda by se jí podařilo zachránit, aby žila dál a déle? Poznal by Tom Ráchel? Předpokládejme, že v jejich blízkosti by se uzdravila, ale co kdyby byla ve skutečnosti možnost, že by se vrátila a zemřela po shledání, doma? Otázek je spousta a odpovědi jsou značně nejednoznačné, jak by řekla Ráchel.

*„Do románu má člověk možnost vstoupit (zatímco do epeje ani do ostatních distančních žánrů vstoupit nemůže)“*³⁹, příběh čtenáře natolik vtáhne do děje, že má nutkání poradit Ráchel, varovat ji, aby se v tolika situacích, nebo alespoň v jedné z nich, rozhodla jinak. Do všech událostí, jednání a rozhodnutí se promítají vlastnosti, povaha – kdyby nebyla tak tvrdohlavá, žádné z klíčových rozhodnutí by se nestalo. Rozloučit se se sestrou, doprovodit Anne k dobytčáku ještě v Terezíně, zaregistrovat se do autobusů a nečekat na Anne - nebýt těchto tři zásadních kroků, mohli být spolu všichni tři.

Anne

*„Mluvila na svoje miláčky nějakou cizí řečí. Pojd'te, holky moje hladový, jenom pojd'te. Uvědomil jsem si, že té cizí řeči rozumím. Dobrý den, paní Vanierová, řekl jsem česky. Paní Anne sebou trhla a překvapeně se otočila. Usmál jsem se. Promiňte, už jsem dlouho s nikým nemluvil. Netušil jsem, že jste z Čech. Žijete tady dlouho? ... Tak vy jste Daniel? Daniel Keppler? Díval jsem se na zaskočenou paní Anne.“*⁴⁰ Takto náhodně, nečekaně, po dlouhé době

³⁸ Tamtéž, s. 267.

³⁹ BACHTIN, Michail Michailovič. *Román jako dialog*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1980, s. 32.

⁴⁰ ANDRONIKOVA, Hana. *Zvuk slunečních hodin*. 3. vyd. Praha: Odeon, 2013, s. 54.

– z Dana, syna Ráchel a Toma, již byl dědeček, a v cizí zemi, na jiném kontinentu, v Americe, kam oba emigrovali, proběhlo první setkání Dana a Anne, a zároveň uvědomění ze strany Anne, že se setkává s Danem, chlapečkem, kterého znala pouze z vyprávění a zřejmě nepředpokládala, že by se s ním mohla ještě někdy potkat. Největší význam postavy Anne tedy spočívá v tom, že odhalila neznámou, konečnou část Ráchelina, z pohledu Dana maminičina, života. Anne se ve vzpomínkách vrací do doby, kdy ještě nebyla plnoletá.

Kromě společných prožitků z koncentračních táborů se Anne zmiňuje také o svém životě, který předcházela odjezdu nejprve do Terezína. Annina maminka byla dalším příkladem těžkého života, údělu žen, matek, které zůstaly silné. *„Tatínek umřel na souchotě, když mi bylo šest, a maminka zůstala na obchod s látkami sama. Musela se otáčet a naučila se vyjít s málem. Vždycky říkala, že je snazší halíř ušetřit, než ho vydělat.“*⁴¹

Ellen

Říká se, že muži hledají v partnerce svou matku, u Dana toto tvrzení zčásti je i není pravdivé. U Ellen a její maminky skutečně našel domov, hnízdo, teplo, lásku, které ztratil v dětství. *„Zůstal jsem v další nádherné cizí zemi. Sám. Nebylo mi ještě jednadvacet. Když jsem poznal Ellen, našel jsem u ní všechno, co mi chybělo. Její máma byla fantastická. Vtáhla mě do hnízda k vlastním dětem a bez výhrad mě hýčkala. S tchánem jsme chodili na ryby. V hodinách sdíleného mlčení mi připomínal tátu. Díky Ellen a její rodině jsem se začal v Kanadě cítit doma.“*⁴² Co se týče čistě partnerského vztahu Dana a Ellen, jak sám říkal, nehledal vzplanutí, výbuch emocí a citů, bezbřehou lásku, kterou znal u svých rodičů, ale klid, pohodu, jistotu, bezpečí, důvěru, a to také pro své děti vybudovali a měli spolu hezký vztah: *„U Ellen jsem našel klid a harmonii. Asi jsem nikdy nehledal velký třesk, pohlcující, srdcervoucí lásku až za hrob. Mám rodinu, bezvadnou ženu a skvělé děti. Ohlédnu se zpátky a vidím spousty let skutečného štěstí.“*⁴³

Ellen byla povahou rozdílná od Ráchel, mírná, klidná, přizpůsobivá oproti Rácheliným občasným výbuchům a celoživotní tvrdohlavosti. Tyto dvě ženské postavy, které se nikdy nepotkaly, měly společné, že své partnery milovaly, byly jim celoživotní vzájemnou láskou, oporou a byly milujícími a starostlivými matkami.

⁴¹ Tamtéž, s. 55.

⁴² Tamtéž, s. 277.

⁴³ Tamtéž, s. 280.

Matky hlavních postav

Obě ženy, maminky, které daly život hlavním postavám, přestože ve vlastnostech týkajících se lásky a výchovy, péče svých dětí, měly obdobné hodnoty, každá žila jiným životem a potýkala se s odlišnými životními situacemi.

Ráchelina maminka, ač bez vzdělání: *„Bylo jí čtrnáct, když ukončila školní docházku. A dál nic., což bylo v tehdejší době běžné a chápáno jako norma pro ženu, v tomto útlém věku čekala na ženicha. „Byla mladá a krásná. A vzdělanému Ottovi učarovala.“⁴⁴*

Stella je prototypem ženy v domácnosti, která zahrnovala starost o domácnost, péči o děti a manžela a prakticky nulové zájmy. *„Maminka vyrostla v německé tradici: Kinder – Küche – Kirche. ... Byla posedlá zdvojeným ideálem čistoty. Německým i židovským. Pilná jako včelka, ztělesnění praktičnosti. Uměla plést, šít, háčkovat a vyšívát. ... Hrála na harmonium a na piano. ... Jednou do roka jezdila do rodné Vídně k příbuzným.“⁴⁵*

Stellino založení, nastavení a přesvědčení, celkově životní styl s ohledem na dobu je položeno do výrazného rozporu s povahou dcery Ráchel. Tyto dvě ženské postavy, matka a dcera, jsou nejvíce odlišné ve: a) vlastnostech, kdy Ráchel svůj názor rozhodně neskrývala, dávala okatě najevo, co si myslí, b) vzdělání: *„Ráchel na vysoké. Nebylo to normální. Vůbec to nebylo normální. Bylo to troufalé a příliš, přespříliš emancipované! Vzdělání, sečtělost a intelektuální zájmy Ráchel v matčiných očích znehodnocovaly coby potenciální manželku. Žena nemá být příliš chytrá, říkala maminka. A pokud je, tak to na ní nesmí nikdo poznat. Hlavně manžel ne.“⁴⁶* a c) vztahu, přesněji přístupu k mužům, kdy matčiným přesvědčením ohledně partnera bylo spokojit se s málem, s čímž Ráchel rozhodně nesouhlasila.

Postavě Tomovy maminky je co do rozsahu věnován menší prostor, což však neznamená, že témata u ní odkrytá jsou méně důležitá. Nejvýraznější jsou u této postavy dva aspekty, prvním jsou vzpomínky, které si Tom nesl do dospělosti, důvěrně si vybavoval nezapomenutelné prožitky, na něž podrobně odkazuju v kapitole Role, v nichž jsou ženské postavy zobrazeny.

⁴⁴ Tamtéž, s. 142.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Tamtéž, s. 142.

Sestry hlavních postav

Sestry vystupují v díle jako vedlejší postavy. Obě sestry – Regi – Ráchelina sestra a Hilda – sestra Tomáše, zůstaly při svých sourozencích stát po celý život.

Regi byla starší, rozumnější, opatrnější, zdrženlivější, klidnější, měla zdravotní problémy, od nichž se v tehdejší době odvíjelo její uplatnění jako matky a partnerky. „*Když jí bylo dvanáct, uřezali jí prsty a polovinu nártu. Tatínek rozhodl, že pro ubohého mrzáčka bude nejlepší, když něco pořádného vystuduje, aby se mohla realizovat jinak než manželstvím a dětmi, jak by se od ní za normálních okolností očekávalo.*“⁴⁷ Sestry si zůstaly navzájem po smrti obou rodičů. Regina, kvůli židovskému původu, zahynula v Osvětimi.

Hilda, Tomášova mladší sestra, v něm vzbuzovala ochranné pudy, i když jej často v dětství provokovala: „*Občas se otočila a vyplázla na něho jazyk. Znovu se otočila a vyzývavě zašeptala: Že mě nekopneš!*“⁴⁸ Jako starší zodpovědný bratr ji měl občas na starost: „*Přiznala se, že ukradla čokoládovou kuličku. Přísně se zamračil.*“⁴⁹ V dětství se rýsuje ženská povaha, ženy jsou od útlého věku často průbojnější, aby v životě ustály, co je čeká jako potencionální matky, partnerky.

V dospělosti se samozřejmě cesty sourozenců rozcházejí, každý má svůj život, to však neznamená, že by o sobě nevěděli, jsou v kontaktu a pomohou si kdykoliv.

Další příbuzné ženské postavy - teta Ester, teta Elsa

Mezi další ženské postavy, které jsou v díle představeny, náleží příbuzné ženy – tety. Osud tety Elsy, tety od Anne, je následující - žila vždycky sama, doopatrovala oba rodiče a odolala všem pokusům o vdavky. Jejím životem, a dalo by se říct láskou, bylo šití. Když jí při arizaci zabavili šicí stroj, „*to byla hořká pilulka, kterou nikdy nestrávila.*“⁵⁰ Představoval pro ni všechno, nahrazoval vztahy, rodinu, v níž by se realizovala v roli matky a partnerky.

Druhou vyobrazenou tetou, kterou stihl podobný osud jako Lenu v následující povídkové sbírce, stala se mladou vdovou. Rozdíl mezi těmito dvěma ženskými postavami však tkvěl v tom, že tetička Ester byla provdána proti své vůli, za muže, se kterým si nerozuměla a neměla ho ráda. Díky, přesněji kvůli této zkušenosti zanevřela na lásku, vztahy. „*Nikdy se*

⁴⁷ Tamtéž, s. 141.

⁴⁸ Tamtéž, s. 27.

⁴⁹ Tamtéž, s. 167.

⁵⁰ Tamtéž, s. 56.

znovu nevdala. *Ráchel si nebyla jistá, jestli to bylo proto, že svého muže tak hluboce milovala, nebo proto, že si udělala rovnítko mezi manželstvím a peklem.*⁵¹

Chůva a ošetřovatelka

Ženy vystupují jako náhrada maminky, v další typické ženské roli chůvy a ošetřovatelky, která v sobě snoubí ženské vlastnosti - péči, starostlivost, jemnost, něhu, lásku, blízkost, výchovu, předávání rad. Představitelkou této ryze ženské úlohy je především Kavita, Danova chůva v Indii. *„Šířila kolem sebe ovzduší klidu a laskavosti. „Ájá“ znamená „chůva“. Mluvila na mě prazvláštní směsicí angličtiny a hindštiny, které jsem rozuměl jen já. Táta se našemu způsobu dorozumívání smál, ale mámu to dráždilo. Nakonec si zvykla a přestala se rozčilovat, protože jsem ke Kavitě dojemně přilnul a ona — ona mě zbožňovala.*⁵²

Další ženské postavy vyobrazené v díle

V knize je věnován prostor vykreslení nejen dospělých žen, ale také dívek, jež prožitky v dětství, dospívání a mládí formují jejich názory, hodnoty a chování a ovlivňují je, ať v pozitivním či negativním smyslu, do dalšího života, případně často po zbytek celého života. Příkladem je zobrazení chudého indického děvčete viděný dětskýma očima Dana, do něhož se promítá chlapecké vnímání a prožitky, sympatie, které v něm pohled na dívku vzbuzoval.

*„Rozčepýřená holčička, obkročmo na vychrtlé mule, vlasy v umolousaných pramíncích jako hád'ata v roští, umouněný obličej a divoké, trpké oči. Hadrnice, odrbaná a špinavá, obalená kusem proděravělé pytloviny, zápolila s podvyživenou kostrou. Klacek v ruce, vši silou jím švihala, držela ho jako meč. ... Sávitri. Osud. Bosé nohy, hrubá, zčernalá kůže na patách; zabodává je do slabin sotva lezoucího kostlivce. Tvář stažená vypětím a zlobou, dětská, nevinná a nádherná, znetvořená do šklebu skřeta, nelidská a šílená. ... Štítíl jsem se na ni jenom pohlédnout a nemohl jsem od ní odtrhnout oči.*⁵³ Holčička z nižší indické kasty je postavou, alegorií utrpení, vychrtlosti a bídy, témat, která se objevují v obrazech z Terezína a Osvětimi.

V románu, stejně jako v životě, je věnován prostor také ženským postavám, které jsou nositelkami velmi záporných hodnot a vlastností. Na dvou konkrétních představitelkách je však krušné a smutné to, že se jednalo o skutečně žijící ženy. Tímto autorka do románu vnáší také

⁵¹ Tamtéž, s. 157.

⁵² Tamtéž, s. 45.

⁵³ Tamtéž, s. 127.

pohled z druhé strany. Postavy Marie Mandelové a Eriky Drechslerové jsou ztělesněním lidské, ženské krutosti, byť na první pohled, je zlo skryté za vnější, krásný kabát. „*Marie Mandelová. Vysoká a štíhlá. S rukama v bok, elegantní a uhlazená. Jemné, bílé ruce, šedá uniforma a modré, modré oči. Uniforma jí sluší. Vojenská čepice ve tvaru lod'ky a zlaté copy. Zuby jako křišťál a nohy v hedvábných punčochách. Výkvět čisté rasy. Je kultivovaná a miluje hudbu.*”⁵⁴ Jak je patrné ze znalosti následujících historických událostí, od nichž čtenář podvědomě nemůže odhlédnout a jejichž znalost nevědomky zapojuje při rozvíjení příběhu, vzhled je v ostrém kontrastu s povahou.

Co vedlo tyto skutečně žijící ženské postavy k tak nelidskému chování? Rodinné poměry, ve kterých vyrůstaly, neutěšené dětství, nedostatek lásky, strádání, osobní nespokojenost, psychické poruchy, dysfunkce – osobnostní a emoční, nebo hloupost, zaslepenost, zmanipulované, fanatismus, víra. Kdyby nechtěly, nesouhlasily s tím, nepříčilo se jim to, nejednaly by takovým, tímto způsobem. „*Marie Mandelová, s příhodnou přezdívkou „bestie“, je velitelkou ženské části tábora. Málokdy se dopouští surovostí osobně. Na řezničinu má lidi, tucty nohsledů, vždy ochotných splnit jakýkoli befel. Většinu záležitostí přenechává Drechslerové. Erika Drechslerová je ztělesněním disciplíny a slepé poslušnosti. Netají se tím, že je zamilovaná. Do Vůdce.*“⁵⁵

⁵⁴ Tamtéž, s. 228.

⁵⁵ Tamtéž, s. 226.

4.2 Srdce na udici

Druhé dílo Hany Andronikové, nesoucí název *Srdce na udici*, je uvozeno větou novinářky Mileny Jesenské: „*Srdce mi visí jako na udici, na úplně tenkém háčku, a to tak drásá a tak tence, tak děsně bolavě to bolí.*“⁵⁶ Motto obsahově vyjadřuje pocity blízké všem postavám sbírky, jejich záměrem je se z této životní situace vymanit. Samotný titul knihy je vlastně zkrácením, shrnutím hlavním myšlenky uvedeného motto. „*Pokud je hlavní idea díla vyslovena, bývá to (ne však výhradně) v závěru díla, ale může to být také na počátku díla, kde autor využije citace z díla jiného autora ve formě motto.*“⁵⁷

Z prvotního pohledu, dle názvu povídek, působí sbírka dojmem, že se jedná o samostatné povídky, příběhy, při bližším a pozornějším čtení však čtenář shledává provázanost postav, kdy se jedna postava, zmínka o ní – jméno, vlastnost, útržek děje objeví pouze letmo, a v další povídce se tato vedlejší/epizodní postava stane postavou hlavní a zároveň vypravěčem, který nám zároveň předkládá svůj pohled, často lišící se od předchozího.

V roli vypravěče se střídají ženy i muži, jejich rozdílnost spočívá v jedinečných životních příbězích, jednotlivých povahách a jazyku, který se snaží zachytit výpověď postavy co nejvěrněji. Z hlediska časového se povídky odehrávají v současnosti. Autenticita povídek, kdy každá představuje osobní příběh, je podtržena vyprávěním v první osobě. Jednání není stěžejním bodem, co postavy definuje, nejvíce se o dané postavě čtenář dozvídá výpovědí postavy o sobě samé. Provázanost a souvislost mezi postavami formuje plastické hrdiny ve spojitosti s faktem, že autorka předkládá psychologicky prokreslené postavy. „*Každá postava je samostatný subjekt, který zaujímá osobitý přístup k fikčnímu světu, jeho událostem, prostředí, a zejména k jiným postavám. V promluvě postav se interpretační funkce projevuje v komentářích, hodnotících soudech, vyjádření citů apod.*“⁵⁸ Výpověď každé postavy je tedy subjektivní, relativní, a tudíž zpochybnitelná. Z pohledu autorky v předem stanoveném pořadí vždy jedna z postav rozšiřuje a vysvětluje dějovou linku patřící té druhé, předávají si ve vyprávění pomyslnou štafetu. Charakteristiku postavy čtenáři dotvoří, co o postavě zpětně řekne postava z následující povídky. Může se tedy zdát, že autorka „*zkouší pozornost čtenáře a chce ho přizvat ke hře spočívající v návratech k předešlým textům a v napínání zvědavosti, tipování, kdože se objeví v roli dalšího vypravěče.*“⁵⁹ Nejen rozplétáním vztahů mezi postavami

⁵⁶ ANDRONIKOVA, Hana. *Srdce na udici*. 1. vyd. Brno: Petrov, 2002, s. 10.

⁵⁷ PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000, s. 104.

⁵⁸ DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Praha: Český spisovatel, 1993, s. 15.

⁵⁹ ČIHÁKOVÁ, B. Jdu za hlasy a hlasy mě prostupují. *Literární bašta* [online]. 11. 3. 2015. Dostupné z: <http://dobracestina.cz/basta/clanek/jdu-za-hlasy-a-hlasy-me-prostupuji>

se jedná o propracované dílo, přestože je spoustou čtenářů čteno i kritiků pochopeno pouze povrchně.

4.2.1 Ženské postavy v jednotlivých povídkách

Lena

Hana Androniková nejen ve svých povídkách zachycuje všechny aspekty, stránky ženského života. Některých se dotkne zlehka, jiným se věnuje, rozpracuje více, podrobněji, do hloubky. Postava Leny je ústřední postavou celé sbírky *Srdce na udici*. Vystupuje ve čtyřech povídkách, nejprve se s ní jen letmo, zmínkou na posledním řádku, setkáváme jako s femme fatale, ženou, která změnila muži život. „*Tehdy jsem ještě netušil, že zanedlouho potkám Lenu, nefalšovanou femme fatale, která zase (pokolikáté už) od základu zpřehází můj život*“.⁶⁰

Druhá povídka, nesoucí stejnojmenný název jako celá sbírka, zachycuje jednu životní etapu mladé ženy, zejména vztah se starším mužem. V této kapitole je Lena současně vypravěčkou, vzpomíná na své dětství a dospívání, vztah se svou matkou, který ji velice ovlivnil, na své záliby a práci. Nejvíce času v příběhu věnuje vztahu s Jiřím, o vývoji vztahu, nečekané nemoci Jiřího a o vyrovnávání se se smrtí milovaného muže, který od základu a jen v dobrém smyslu změnil její život a také pohled na sebe samu. Než jej poznala, cítila se sama, opuštěná, vztah ji naplnil, dospěla a ocitla se znovu sama. Dále je postava Leny představena jako milénka, jako je v této knize zvykem autorky, byť ne vždy známe jméno postavy, poznáme ji z pro ni typických, opakujících se rysů - všechny popisy spojují výrazné Leniny rysy, kterými jsou vlasy a oči. Lena se začala scházet se svým masérem, synem p. Váchové, v době, kdy byla manželkou Vilíka, postavy z první povídky. Nejprve mu změnila život tím, že nečekal nebo nepředpokládal, že po nehodě by mohl mít ženu, partnerku, jakou byla Lena. Přes četné neshody v partnerském vztahu tento vztah skončil, žil samotářským životem a těšil se na víkendy se synkem, kterého měli spolu s Lenou. Ve čtvrté, poslední povídce je Lena vyobrazena z dětského pohledu jejího syna jako maminka. Do mateřství se citelně promítaly Leniny partnerské vztahy, četná stěhování, která se dotýkala základních jistot syna. Lena je zachycena ve více rolích, jako dcera, partnerka, matka. Její postava se ve vývoji, díky zkušenostem a životnímu poznání proměňovala.

Lena vyrůstala s matkou, chyběl jí otec, mužský vzor, kterého ani nepoznala. Právě vztah s matkou měl na Lenu největší vliv, záviděla kamarádkám, které měly s mamkou

⁶⁰ ANDRONIKOVA, Hana. *Srdce na udici*. 1. vyd. Brno: Petrov, 2002, s. 42.

kamarádský, důvěrný vztah. Lena oproti tomu vnímala mateřskou lásku jako cit za zásluhy: „Pořád po mně něco chtěla. Často jsem přemýšlel, proč je mi vlastní matka tak cizí, proč mi připadá tak vzdálená a nežádoucí. Moje matka kšeftovala i s projevy přízně. I lásku přidělovala jenom za zásluhy.“⁶¹

Vlivem Jiřího změnila pohled na sebe samu, že něco dokázala. Cestovali spolu, vodil ji do společnosti, představil kolegům, plánovali spolu dítě. Z této idylky následoval nečekaný strmý pád, Jiří měl v práci úraz a následně u něj propukla rakovina. „Nechtěl do nemocnice. Chtěl zůstat doma a chtěl být sám. Nesmíš jim to dovolit, říkal, prosím tě, slib mi to. Říkal prosím, ale přikazoval. Věděla jsem, že ho nesmím nechat umřít ve špitálu. A tak jsem se postavila proti všem. Proti arogantním doktorům, kteří si nevěděli rady, ale stejně by mu nedali pokoj. Proti jeho přátelům a známým, proti jeho bývalé ženě i proti jeho dětem. Nechala jsem se osočovat, nechala jsem si nadávat, ale nepovolila jsem.“⁶² Opět spatřujeme sílu ženy, co dokáže, postavila se proti všem, vrátila mu jeho lásku, péči, postavila se Jiřího původní rodině. Nemoc změnila vztah Jiřího a Leny, chtěl být sám se svou bolestí, odháněl ji, nechtěl, aby ho takto viděla, každý se trápil sám. Plnila mu do poslední chvíle přání, respektovala jeho rozhodnutí. „Jsem příliš mladá, abych byla vdovou. Je mi třiadvacet. Co udělám se zbytkem života?“⁶³ S obdobným osudem, avšak jiným vztahem, jsme se již setkali u tety Ester ve *Zvuku slunečních hodin*, kde vedle sebe také rezonoval protiklad slov mladá vdova. Lena s žádným partnerem již nezažila takové psychické souznění, nebyla tak šťastná. Chodili spolu krmit labutě. Cestou z pohřbu je „bilá labuť na zamrzlém rybníce. Je sama. Jako já. Upřeně mě sleduje. ... Druhý den je pryč, jsou vzpomínky, které nikdy neuletí.“⁶⁴ V první povídce se objevuje vysvětlení názvu posmrtně vydané sbírky povídek, které jsou současně vzpomínkou na samotnou autorku a její tvorbu.

Na muže Lena nezanevřela, s Vilíkem měla syna Vikiho, ve vztahu to po čase začalo skřípat, neshody a hádky byly stále častější. „Pak jsme se přestěhovali. Do velkého domu se zahradou. Byl starý a ponurý, ale maminka pookřála. Kdysi v něm bydlela s jedním pánem. Byl starý a potom umřel.“⁶⁵ Zde vidíme pohled na totéž místo očima jiné postavy, na čemž spočívá výstavba jednotlivých povídek. Několikeré stěhování mělo nejvíce dopad na Vikiho, stejně jako vztahy s muži: „Máma chtěla, abych strejdovi, co si ho vzala, říkal tatínku. Vymyslela fintu. Že

⁶¹ Tamtéž, s. 49.

⁶² Tamtéž, s. 66.

⁶³ Tamtéž, s. 43.

⁶⁴ Tamtéž, s. 69.

⁶⁵ Tamtéž, s. 72.

*prvnímu tatínkovi budu říkat táta a tomu druhému taťka. Aby se to nepletlo“.*⁶⁶ Lena z vlastního dětství neznala, a tudíž nemohla čerpat mateřské teplo, oddanost dítěti, za zamyšlení stojí zmínka, kdyby vedle sebe měla partnera, jako byl Jiří, i její mateřství by možná bylo jiné.

Jitka

Jitka je epizodní postavou, přesto má zásadní vliv na život Vilíka. Je představena jako první láska, kterou si Vilík vysnil jako svou ženu. Jsou s ní spojeny první intimní představy, sny a sblížení. Jitka jako řidička způsobí nehodu, která má celoživotní následky. Pro vztah mladé dvojice je to rána, Jitku a Vilíka odcizila, postavila mezi ně zeď viny, lítosti, vzteku a mlčení. Odcizení bylo natolik velké a hořké, že vztah ukončili. *„Ze začátku jsme se přemáhali. Zkoušeli jsme spolu mluvit, ale nešlo to. Pak jsme mlčeli. Uvázli jsme a nemohli s tím hnout. Žili jsme každý na jiný planetě. Tvářila se provinile. A já jí to nedokázal ulehčit. Nemohl jsem. Nechtěl jsem. Bylo to na nic. Nejezdi sem, řek sem jí. Nemá to cenu“.*⁶⁷

Voráčková

Voráčková je typ ženské postavy, která ukazuje, že první dojem může klamat a také že za tvrdou slupkou se může skrývat pochopení. Přístupem i jednáním zprvu tvrdá a nepřístupná doktorka se ukáže jako podporující a chápající žena, která chce motivovat své pacienty a bez lítosti se je snaží vrátit do života a připravit na nový způsob žití.

V postavě doktorky Voráčkové je zachycen rozdíl profesního a osobního přístupu, který ve výsledku způsobí proměnu v nahlížení na danou ženskou postavu. Při lékařské profesi je určitá dávka tvrdosti, nadhledu, reality potřebná, ba nutná, nemohla pacienty litovat, aby jim mohla pomoci.

Andrea

Postava Andrey je symbolem a vyobrazením sexuality, intimity, vášně, vytržením ze všedního života. Na Andrey jako zástupkyni handicapovaných nejen žen, obecně lidí, si čtenář uvědomí, že postava tělesným nedostatkem neztrácí na vlastnostech týkajících se přitažlivosti. *„Má dlouhé, štíhlé nohy a vysoké podkolenky. Každé lýtko má jiný tvar. Jedno není její. Ten přenádherný anděl je amputačka.“*⁶⁸ Samozřejmě se jedná o velmi citlivé a individuální téma,

⁶⁶ Tamtéž, s. 82.

⁶⁷ Tamtéž, s. 27.

⁶⁸ Tamtéž, s. 31.

pokud se držím v rovině postavy Andrey, pro ni postižení není překážkou, naopak v intimním životě, stejně jako v představách, se cítí zdravá, celistvá, plnohodnotná na rozdíl od běžného života, ve kterém si zatím zvyká na určitá omezení a je limitována. „*Byl to návrat. Do doby před tím. Letěli jsme, zpátky v čase, dostavu beztlíže, do extáze. Všechno zmizelo, všechno, co nás za bílého dne svazovalo, táhlo k zemi. ... Spolu jsme svlékali těla, omezená a zmrzačená, svlékali jsme nynější život, odhazovali všechno, co nás spoutávalo.*“⁶⁹ Navázáním intimního vztahu spolu tyto dvě postavy překonali těžké období, vzájemná opora jim pomohla postupně se navracet do života.

Váchová

Setkáváme se s milou ženou, kuchařinkou, která se postupně poznává a zpříjemňuje čas chlapečkovi ve školce, jehož rodiče spolu příliš nevycházejí, a proto zůstává ve školce jako poslední (jeho maminkou je Lena, což se dozvídáme z jednání postav a situace, která je s danou postavou dějově spjata). „*Koukni, co jsem ti přinesla, zamrkala. Podávala mi čerstvé borůvky s cukrem. Máš je rád? ... Nikam nespěchala. Děti už mi odrostly, říkala. Měla čas si se mnou povídat. Skamarádili jsme se. Pak mi nevadilo, že zůstávám poslední. Bylo nám spolu dobře.*“⁷⁰ Povídali si spolu, pekli, těšili se na sebe, měla na něj čas, přála by si také vnoučata. Kvůli dalšímu stěhování se tito dva kamarádi museli rozloučit.

V jedné kapitole je táž postava označena, pojmenována jako Kuchařinka, je vedlejší postavou, která je zmíněna pouze okrajově, v následující, navazující kapitole, se stane hlavní postavou. Povídky jsou tedy opětovně provázané prostřednictvím postav.

Podruhé se s touž ženskou postavou shledáváme v roli nešťastné matky jako s paní Váchovou, do jejíhož života se promítlo její zaměstnání a je poznávacím znamením, které postavu propojuje – pečení pro ni byla odpočinková, uklidňující a relaxační činnost. Receptům, které si zjednodušila, když byli synové malí, říkala hříchy, odtud plynoucí název povídky *Keltský kříž aneb Hříchy staré Váchové*.

Z celoživotně tíživé situace hledala východisko po svém, jako babičce Mary v díle *Nebe nemá dno*, byla také paní Váchové oporou víra. „*Sedávám v šeru a někdy se ani nemodlím, jenom vychutnávám klid a ticho. Na nic nemyslím. Hlavu mám vymetenou, prázdnou a lehkou. A je mi hezky. Když se mi doopravdy podaří zahodit všechny starosti, vypustit všechnu tíhu*

⁶⁹ Tamtéž, s. 37.

⁷⁰ Tamtéž, s. 79.

*a rozrušení, pak někdy, velice zřídka, zahlídnu stíny křídel.*⁷¹ Andělé představují přesah, kterému se podrobněji budu věnovat v kapitole zaměřující se na opakující znaky v díle autorky. Přesné, typické uvažování lidí, kteří mají problémy, trápení, s nímž si neví rady, na které nestačí sami, vidíme na počínání paní Váchové, která občas navštěvovala kartárku. „*Vím, co jsem chtěla vědět, vím, co se děje, ale nevím, jak s tím naložit. Jak se zachovat. Tak se trápím přemítám, kde dělám chybu. ... Jako blázen si ještě nepřipadám. Ale dobrou radu bych potřebovala. ... Proč ne, když se o tom nikdo nedoví.*“⁷²

Babka

Dvě povídky jsou svázány jednou postavou, postavou babky nejen v roli babičky. S názvem se vybaví asociace s nejznámější představitelkou v naší literatuře, *Babičkou* od Boženy Němcové. Nejprve babku představí příbuzní, vnučka Ema prostřednictvím jejího vztahu s ní a chováním babičky k ostatním ženám a členům rodiny, které je v kontrastu se závěrečným dopisem. „*V této próze použila autorka postupu psychologické prózy, v níž vystupuje charakter postavy v reminiscencích vypravěčky a zároveň je naznačena proměna vypravěččina vztahu k ní. I zde najdeme nitky, které váží příběh k předchozím prózám.*“⁷³ Až následně, v poslední povídce knihy, nechá autorka promluvit babku nezvyklou formou dopisu, která se odlišuje od ostatních povídek, pozdně vysvětlí, otevře a změní pohled na tutéž osobu.

Nejprve představím babku dle posloupnosti, jak ji měl možnost poznat čtenář. Ema odkrývá povahu babky ve chvíli, kdy zemřela. „*Dobře si pamatuju peklo, kterého se v celé rodině nadělala. To dusno, co uměla vytvořit. Bezdůvodně. ... Za celý život nakecala tuny nesmyslů, lány podlostí, kýble zbytečnosti.*“⁷⁴ Při vzpomínkách dochází k poznání, že na sklonku života nastala u babky, zejména v jejím chování, změna: „*Vlastně až ve chvíli, kdy se jí myšlenky začaly motat, když škobrtaly jedna o druhou, když pletla jména vnučat, zapomínala narozeniny svých dětí, nastala změna. S hlavou plnou bloků a zádrhelů, šmodrchanic a zkratů, otevřela srdce.*“⁷⁵ Postava babky a její povahové rysy jsou zobrazeny prostřednictvím popisu druhých osob jejího jednání a chování.

Na literárních postavách, konkrétně jejich postojích a vývoji, stejně jako na skutečných lidech, jejichž jsou předlohou, zanechává otisk, silný vliv dětství, o němž se v případě této

⁷¹ Tamtéž, s. 96

⁷² Tamtéž, s. 91

⁷³ HAMAN, Aleš. Vypravěčské variace na citová traumata: Nakladatelství Petrov vydalo soubor povídek talentované autorky. *Lidové noviny*, 2003, 16(10), 30.

⁷⁴ ANDRONIKOVA, Hana. *Srdce na udici*. 1. vyd. Brno: Petrov, 2002, s. 142.

⁷⁵ Tamtéž.

postavy dozvídáme zpětně. Babka, neznáme opět křestní jméno postavy, vystupuje pod touto nelichotivou přezdívkou, vyrůstala v útlém dětství nejprve v prostředí, které bylo tzv. nad poměry, změna nastala s příchodem války. „*Válka všechno změnila, převrátila k nepoznání. Chodila jsem sněhem, v obnošených botách po tetě, padaly mi z nohou, mrzla jsem, hubená a neduživá. Zničená, ponížená.*“⁷⁶ Opětovně je zpřítomněn motiv, jak a nakolik vnější události a okolnosti zasáhnou do života jednotlivce. Následně si můžeme dosadit, proč tolik dbala na čistotu svých dětí.

Poslední povídkou sbírky *Srdce na udici* je nezvyklá forma dopisu. Babka v posledních chvílích života píše dopis svým nejbližším a sděluje jim, co jim celý život neměla odvahu říct, protože to nedokázala. Opětovně až krajní, mezní situace, přinutila postavu ukázat svou pravou tvář, na přelomu života nastala zásadní změna člověka v podobě vyřčení opravdových myšlenek, co neměla odvahu říct, ve své podstatě se bála dalšího odmítnutí. „*To, co vám chci svěřit, vás možná překvapí. Nevím, proč jsem to tak dlouho nosila v sobě... Proč jsem si neuměla představit, že bych něco takového dokázala vyslovit. Možná proto, že sama jsem takové věci nikdy neslyšela. ... Už mi nezbývá moc času. ... MÁM VÁS RÁDA. ... Nikdy jsem vám to neřekla. Proto vám píšu dopis. Abych měla jistotu. Že to víte. ... Neuměla jsem to. Nevěděla jsem jak. Ani moje matka to nevěděla. Nikdy to nedokázala vyslovit. Stejně jako její matka. A matka její matky.*“⁷⁷

V několika provázaných povídkách sbírky se autorka zabývá ať okrajově či více již párkrát zmíněnému, v životě stále běžnějšímu, tématu nevěry. Setkáváme se se srovnáním dvou žen z pohledu muže – partnera a otce. Dvojitý život, téma nevěry, nevlastních sourozenců, opět se opakující motiv velké diferencovanosti páru uvádí muž, současně protagonista i vypravěč, na praktických příkladech z běžného soužití.

První partnerka, Jolana, „*byla chytrá a sebevědomá. Se vším si věděla rady. ... Když neměla náladu, dokázala ten nevelký prostor totálně zamořit. Napětím a nervozitou. V práci mě posílali na služební cesty. Představovaly nenásilný únik z kleští Jolaniných nálad, vítané zpestření. Pravidelně jsem jezdil do Plzně.*“⁷⁸ Následuje srovnání s Helenou, která „*byla přesným protikladem neurotické Jolany. Milá a usměvavá, růžolíci, obdivně ke mně vzhlížela.*“⁷⁹

Autorka v povídkách otevírá nová, aktuální, témata, na která v prvotním *Zvuku slunečních hodin* ani v posledním románu *Nebe nemá dno* nebyl tematicky prostor. Realita dvojího života

⁷⁶ Tamtéž, s. 186.

⁷⁷ Tamtéž, s. 194.

⁷⁸ Tamtéž, s. 166.

⁷⁹ Tamtéž.

je zobrazena se všemi důsledky: „*Narodila se nám holka. O měsíc později se mi v Plzni narodil první syn. Šest let jsem žil v Praze s Jolanou a zároveň s Helenou v Plzni. Když na to Jolana přišla, vyřízla mě ze svého života jako zhoubný nádor. Malou Lenku jsem léta neviděl.*“⁸⁰

S postavou Jolany (dosud jsme však neznali její jméno) se setkáváme již dříve, jako s Lenčinou matkou. Čtenář se zpětně dozvídá a objasňuje doplňující informace, domýšlí se a skládá si dohromady dílky pomyslné mozaiky. Jolanina charakteristika, předložená pohledem dalšího člověka, je shodná s prizmatem dcery, s nímž jsme se co do pořadí setkali nejprve. Ozřejmilo se, že absence Lenčina otce byla rozhodnutím autoritativní matky, nikoli nezájmu ze strany otce. Jedná se o diskutabilní situaci, proč se Míťa bývalé partnerce nepostavil, když jako biologický rodič má právo, i povinnost, na kontakt s vlastním dítětem. Mimoděk se dozvídáme, že Lenka si později našla cestu ke svému otci, kdy každý rok dochází na oslavu narozen vnuka, vždy v dobu, aby se nepotkal s Jolanou, která o jejich tiché dohodě neví.

⁸⁰ Tamtéž, 194.

4.3 Vzpomínky, co neuleťí

V pořadí třetí kniha spisovatelky Hany Andronikové, která nese název *Vzpomínky, co neuleťí*, byla vydána in memoriam v roce 2014. Jelikož se nejedná o nové texty, ale o souborné vydání, tedy spojení osmihlavého cyklu *Srdce na udici* (2002) a pěti samostatně publikovaných povídek, tematicky jsou proto v mé práci zařazeny právě na toto místo.

Názory na takovéto uspořádání povídek se liší, někteří autoři, recenzenti a zejména čtenáři nepřikládají řazení jednotlivých povídek (již bez vědomí autorky) větší význam či souvislost, L. Machala v příspěvku *Oceňovaná, ale nedoceněná* vyslovuje myšlenku, že *vydavatelé by měli, nejen v tomto konkrétním případě, respektovat celistvou povahu povídkového cyklu. V návaznosti na předchozí dílo, Srdce na udici, kdy se jedná o těsnou provázanost povídek, byť zprvu a pro většinu nezřejmou, nikoli o obvyklou sbírku izolovaných menších literárních útvarů, protože postava objevující se v jedné povídce je záhy, mnohdy nenápadně, zmíněna v následující, navazující povídce nebo dokonce převezme vypravěčskou perspektivu do svých rukou, což zvyšuje výpovědní hodnotu a estetickou působivost. Mechanické přiřazení dalších textů do díla, v němž části vytváří celek, navíc připojené povídky jsou příliš různorodé, narušuje původní vyznění a autorčin záměr.*⁸¹

Sbírka *Vzpomínky, co neuleťí* je uvedena autorčinou básní z pozůstalosti, název *Blues* je současně pracovním názvem jejího posledního díla *Nebe nemá dno*, které měla rozepsané, avšak pod vlivem událostí změnila nejen původní zamýšlený název, především jeho obsah.

Blues

Na čtvrtém obrázku jsme spolu

Dva stíny co nedočkají rána

Tvé oči zmizely do neznáma

Já padám ze slunce dolů...

Protagonisté povídek jsou však především individualitami, a tím pádem nenesou znak typičnosti postav. Tematicky se můžeme v této sbírce setkat s motivem odloučení a s ním spojenými prožitky z pohledu matky, jinak řečeno syndromem prázdného hnízda. Jméno hlavní ženské postavy není uvedeno v celé této povídce *Chci tvé blaho jen!*, představuje tedy typ žen, matek, které zůstaly s dítětem samy a věnovaly mu svůj život, veškerý svůj čas, lásku, cit,

⁸¹ MACHALA, Lubomír. *Oceňovaná, ale nedoceněná: (nad tvorbou Hany Andronikové)*. *Tvar*, 2015, 26(15), 15.

myšlenky, péči. Dítě jim zaplnilo život, zacelilo prázdňé místo a bolest po odchodu partnera, otce dítěte.

Ženskými intimními představami je prodechuta povídka *Café Nero*, přináší vhled do ženského myšlení, představ, snů. Co může probudit v ženě nahlédnutí do knihy náhodného spolujezdce a propojení představ s atraktivním cizím člověkem, který knihu čte - ženská mysl si spojí ve skutečnosti nespojitelné představy, sexuální fantazie jsou živé, barvité, plné vášně. „Ukončete výstup a nástup, dveře se zavírají. Zavře oči a znovu vidí těla. Černé a bílé, kůže na kůži.“⁸² Tato povídka zachycuje také jinou rovinu vztahu, a to lásku k místu, zde ke konkrétnímu městu. „Je zamilovaná. Beznadějně. Úplně na něm visí, neumí si bez něj představit život. Miluje tohle město. Londýn. Vzduch nasycený vodou, ranní mlha, všudypřítomné vlhko, i když je léto v plném proudu. Vždycky si udržuje odstup a zároveň neustále jemně naléhá.“⁸³

Popisem strastiplné cesty umělého početí, jenž s sebou nesl několikrát očekávání, zklamání, je povídka *Rituál*. Nakolik se tyto okolnosti promítly do vztahu, v němž od počátku byly velmi zřetelné rozdíly mezi partnery, zda takové soužití mohlo fungovat, jak bylo následně ovlivněno příchodem vytouženého potomka na svět, jsou témata této vložené povídky.

V předposlední povídce je hlavním představitelem jazyk, konkrétně ženské zájmeno Ona. Kdo se může skrývat pod zájmenem označujícím ženský rod, ženskou osobu? V povídce *Oběť lásky* je ženská postava personifikována, jsou jí připisovány vlastnosti typicky náležející ženám, také pocity, které žena evokuje a lze s ženou prožít. „Když jsem ji poprvé uviděl, věděl jsem, že je to Ona. Zrychlil se mi dech, nedokázal jsem od ní odtrhnout oči, jen jsem se díval. A Ona se dívala na mě.“⁸⁴ „Byl jsem si jistý, že ji můžu mít. Myslím fyzicky. To nikdy nebyl problém.“⁸⁵ Později některé momenty nepříliš ladí k osobě ženě, zejména volbou slov, a vedou k pozastavení se a zamyšlení. „Děsivou neznámou však zůstávalo, zda se jí někdy dokážu skutečně přiblížit, zda někdy ucítím to, po čem jsem celý život toužil, ale co mi pokaždé tak slizce uniklo.“⁸⁶

Sbírku uzavírá podobenství o proměně ženy a její cestu za svobodou. *Volání kostí*, povídka, jejíž interpretace se u nepříliš zdatných, poučených čtenářů mohou různit, zda se jedná o představy či sen. Žena si uvědomuje a popisuje svou postupnou proměnu, jíž vnímá nejprve po fyzické stránce, která se projevuje změnou těla, narostly jí drápy, peří, posléze i psychickou přeměnu sebe sama v dravce, sokola. Sokolí žena prostřednictvím metamorfózy získala

⁸² ANDRONIKOVA, Hana. *Vzpomínky, co neuleťi*. Praha: Odeon, 2014, s. 211.

⁸³ Tamtéž, s. 208.

⁸⁴ Tamtéž, s. 226.

⁸⁵ Tamtéž, s. 228.

⁸⁶ Tamtéž.

vlastnosti, které v životě postrádala, byť ve zprvu harmonickém vztahu se cítila stále svázanější, osamělá, spoutaná, v okovech, chtěla však letět, cítit volnost, svobodu.

Název díla předznamenává jeho děj, teprve po přečtení si čtenář dosadí vzpomínky jednotlivých protagonistů.

4.4 Nebe nemá dno

V úvodní části po osmi letech nově vydaného románu hlavní ženská hrdinka Ama prožívá poslední chvíle života svého otce a následně se vyrovnává s jeho smrtí. O pět let později se dozvídá vlastní diagnózu. „*V intimní, autobiograficky laděné zповědi se hrdinka vyrovnává se dvěma zásadními zlomy v životě - se smrtí otce a s vlastní smrtelnou chorobou.*“⁸⁷ Rozhodne se k neobvyklému, neočekávanému kroku, řešení v dané situaci – namísto klasické léčby odjíždí do deštného pralesa v Peru, kde podstupuje alternativní léčbu a především nachází sebe sama a smysl svého života. Tohle poznání ji přivede ke změně myšlení a celkovému přístupu k životu. Po návratu se odhodlává ke klasické léčbě, a ač je nemoc v pokročilém stadiu, na určitý čas je vyléčena. „*Samostatný příběh se odehrává ve změně uvažování.*“⁸⁸ Děj není souvislý, lineární, ale přebíhá, pak se vrací a vzpomíná, vždy píše v přítomném čase, i když mluví o minulosti, nejprve sdělí podstatu a pak ji rozvíjí, dokresluje, zpětně se čtenář dozvídá, schéma podobné jako ve *Zvuku slunečních hodin* i *Srdci na udici*.

Hana Androniková měla rozepsanou jinou knihu, s názvem *Blues*, vzhledem k životním událostem pro ni přestalo mít smysl pokračovat v původním tématu. Zápisky, které si vedla v džungli, psala pro sebe z osobních důvodů, aby měla alespoň nějaké ukotvení v čase a zpětně viděla rozdíl ve svých stavech i myšlení, ve kterém se začala objevovat naděje. Důvodem publikování knihy byla pomoc lidem v obdobné situaci. „*Musela jsem hodně dlouho sbírat odvahu, abych vyšla s něčím, co je tak silně autobiografické, jako je tato kniha,*“ přiznává spisovatelka.⁸⁹ Dílo nabylo specifickou funkci pro tvůrce, který zažívá nejrůznější stavy, a plní současně funkci terapeutickou. „*Psaní pro mě bylo určitě katarzí, i když jsem o tom takto neuvažovala. ... Touto knihou jsem se rozhodla sdílet něco hodně niterného a osobního, což zároveň znamenalo překonat strach z takového kroku. I v tom pociťuji velké osvobození.*“⁹⁰ Hlavní hrdinka Ama v průběhu románu postrádá vnitřní klid a hledá ho ve vnějším světě, v ostatních lidech a na jiných místech, proto podniká výpravy do různých míst světa. Postupným poznáváním odlišného myšlení a pochopení smyslu života se „*zanořila sama do*

⁸⁷ SVOBODA, J. Nebe Hany Andronikové je bezedné. In: ČT24 [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/105068-nebe-hany-andronikove-je-bezedne/>

⁸⁸ PROBST, Vojtěch. Po světě a napříč světy. *Literární noviny*, 2010, 21(45).

⁸⁹ SVOBODA, J. Nebe Hany Andronikové je bezedné. In: ČT24 [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/105068-nebe-hany-andronikove-je-bezedne/>

⁹⁰ POSPÍŠILOVÁ, Silvie. Hana Andronikova: Rozhodla jsem se sdílet něco hodně osobního, niterného. *Deník* [online]. 31. 10. 2010 [cit. 2015-09-08]. Dostupné z: <http://www.denik.cz/knihy/hana-andronikova-rozhodla-jsem20101031.html>

sebe, hlavní cesty se odehrávají uvnitř, v Amině myslí, nenašla klid a mír ve světě, ale v sobě, nosila ho pořád s sebou.“⁹¹

Dotvrzením autobiografie je zájem Amy v díle, prvotně Hany v osobním životě, o zdravý živorní styl - cvičila jógu, navštěvovala kurzy zaměřené na meditace, dýchání, preferovala alternativní přístup k životu.

Souvislost mezi autorkou a hlavní hrdinkou Amou je zřetelná také volbou jména. Vynecháním prvního písmena křestního jména spisovatelky H- a záměnou třetí litery ze jména Ha-n-a vzniká hlavní ženská postava Ama. Spojitost můžeme také hledat mezi ženskou rolí „máma“, kterou autorka obdivovala, ač se jí sama nestala, a jménem hrdinky Ama, které mohlo vzniknout také odvozením a opětovným vynecháním prvního písmena m-. Že se nejedná o pouhou domněnku, dotvrzuje následující citace: „*Všichni mi tady říkají amina, což v jejich řeči znamená věrná. též matka proroka mohameda se jmenovala amina.*“⁹² I když autorka pojmenovala hlavní hrdinku jiným jménem než svým vlastním, uvádí neskrytě, že kniha je autobiografická – píše o sobě, svůj příběh.

Intertextovost, odkaz k dílům jiných autorů, je nezastíraná. Příkladem je zjevení se havrana stejně jako u E. A. Poea, zmínka vztahu E. Hemingwaye k přírodě („*i hemingway se neustále vracel k přírodě. žil s ní, čerpal z ní sílu, inspiraci, splýval s ní.*“⁹³), vzpomínka na dvojici známých cestovatelů Zikmunda a Hanzelky, jimž dědeček spisovatelky ilustroval cestopisy („*hlavně to neškrábej, jinak se to sleje a pekelně to bolí. ... nevíš, jak to řešil zikmund s hanzelkou?*“⁹⁴). Do tvorby se promítá studium literatury, které bylo zároveň autorčinou zálibou, a jež si vybavuje zejména ve chvílích, kdy se v džungli ocitla bez knih, například odkazuje k dílu K. H. Máchy („*věžeň prosí oblaka, tam na své pouti pozdravujte zemi, ach zemi krásnou, zemi milovanou, kolébku mou i hrob můj... asi se jí stýská.*“⁹⁵).

Vliv elektronické komunikace a způsobů jejího užití se kromě zrušení interpunkce projevuje také formou typickou pro psaní na sociálních sítích a chatech. Před odjezdem do džungle rozeslala všem přátelům v kopii stejný dopis, zvolila pro jednu stejnou informaci více adresátů najednou: „*moji milí, tohle není báhorka. v lednu mi řekli, že mám rakovinu. věřím, že nejdřív musí stonat duše, aby ochořelo tělo, takže jedu léčit duši do deštného pralesa.*“⁹⁶

⁹¹ TRÁVNÍČEK, Jiří. Peruánská mystička? Ne. Sebeironička ze Zlína. *Host*, 2011, 1, 78-79.

⁹² ANDRONIKOVA, Hana. *Nebe nemá dno*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2010, s. 287.

⁹³ Tamtéž, s. 31.

⁹⁴ Tamtéž, s. 80.

⁹⁵ Tamtéž, s. 95.

⁹⁶ Tamtéž, s. 24.

Název díla *Nebe nemá dno* je průběžně, několikrát zmíněn a postupně objasněn na různých místech v samotné knize. „*Kde se ocitne člověk, který hledí smrti do tváře? Do jakého časoprostoru je nedobrovolně vržen? Na dno? Na dno, které nemá dno, neboť na samém dnu se propadne na další dno? Balancuje, bilancuje na okraji chaosu, od hledání k nacházení, od přírody k akceptování klasické medicíny, od bezmoci, přes zoufání k osvobození sebe sama.*“⁹⁷ Pohled na dno, přístup k tomuto místu se proměňuje, Ama na dno nejprve přirozeně pohlíží jako na něco negativního, jámu, ze které možná není cesty ven: „*někdy se mi tu bortí půda pod nohama. nevím, co dál. ještě nemám dost? ještě není dno?*“⁹⁸, „*mám ráda prostor. jdu až na dno, protože tady dole je spousta místa, nikdo se sem nehrne.*“⁹⁹ V tomto popisu můžeme sledovat Amin přístup a povahovou vlastnost, která je pro ni typická, ve svých rozhodnutích, činech i nemoci šla vždy na nejzažší okraj (současně je zřetelný autobiografický rys autorky, která záměrně stavěla své postavy do mezních situací).

S vývojem a změnou myšlení postupně na dno nahlíží jako na možnost, příležitost nového začátku, místo, od něhož je možné se odrazit a věci, události se mohou dít, odvíjet lépe. „*dnes bych nikomu nebránila, aby se dotknul dna.*“¹⁰⁰, „*zdávají se mi tady zvláštní sny. lovím světlo ve tmě, padám do studny, stěny stékají šachtou dolů, letím pořád rychleji, rychleji, najednou se tubus přetočí a já letím nahoru, rychleji, a znovu se točím... a nikde není dno.*“¹⁰¹ Zde je patrný také vliv kvantové fyziky a její teorie pravděpodobnosti, v níž hrdinka zpochybňuje zažitá přesvědčení. Také zmiňuje první slovo z názvu, nebe: „*nebe jí padá na ramena, nemůže se hnout. někde za patou ten divný pocit, strach, jestli ji ještě někdy uvidí.*“¹⁰² V některých spojeních autorka použila najednou obě zmíněná slova z názvu románu, například v krátkém útržku vlastní poezie, která je zachycena v díle:

„*sebe najdeš na dně*

kámen na krku studna hluboká dnes už se nebrání.

padá letí ví že na dně je nebe. tam najde co hledá.“¹⁰³

Situace, která byla a zprvu se zdála chaotická, v závěru příběhu dává Amě i čtenáři, možná překvapivě, smysl, uzavírá se, kdy po dočtení díla nevnímá dno jako špatné a temné: „*dovnitř je ven a nahoře je dole a všude je nebe. vlaje mi nad hlavou, cáká pod nohama, kam se podívám,*

⁹⁷ SRNSKÁ, Edita. Vzhůru na dno. *Protimluv*, 2011, č. ¾.

⁹⁸ ANDRONIKOVA, Hana. *Nebe nemá dno*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2010, s. 181.

⁹⁹ Tamtéž, s. 238.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 262.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 285.

¹⁰² Tamtéž, s. 34.

¹⁰³ Tamtéž, s. 238.

všude ho vidím. nebe, které nemá dno. ¹⁰⁴

Dalšími ženskými postavami, které v díle vystupují, a současně je jejich životní příběh výrazný, jsou Amina maminka, Reina a babička Mary.

Amina maminka je ztělesněním bezvýhradné lásky, podpory, je celoživotní jistotou, přístavem, a to obzvláště v době, kdy známí lidé říkají mamince, co měla udělat, rozmlouvají jí, že ji neměla pouštět a měla jí zakázat cestu do džungle, vyčítají jí, že ji měla přimět, přesvědčit, donutit, aby se léčila. *„ale nemá smysl, abych to někomu vykládala. já tě znám od narození, já vím, jaká jsi. vím, že když se k něčemu rozhodneš, není síly, která by tě od toho odradila, pokud ty sama neobrátíš. oni nechápou, že jediné, co mi zbývá, je stát za tebou. a respektovat tvoji volbu, ať je jakákoliv, i když je to nesnadné.* ¹⁰⁵ Důležitý charakterový rys Amy, který autorka zmínila v pořadu *České televize 13. komnata*, dotvrzují slova maminky: *„Když se rozhodne, není síla, která by to změnila.* ¹⁰⁶ Dílo autorka věnovala právě své mámě, člověku, který zůstane při dceři přese všechno, ať se děje cokoli.

Autorka propojila svět žen bez ohledu na kontinent, věk, vzdělání, víru nebo povahu – všechny ženy se potýkají se stejnými událostmi, radostmi či strastmi všude na světě, kde je jejich shodnou rolí matka, partnerka nebo manželka, kamarádka, sestra, babička. Liší se pouze řešením situace, vlastním postojem k dané situaci. Ač jsou příběhy ženských hrdinek mnohdy nevyzpytatelné, překrývají se.

Reina jako představitelka domorodých žen, přírodního způsobu života, své první dítě čekala ve třinácti letech, také po dalších nevydařených vztazích se vždy vrátila domů ke své mámě a sestřím: *„vandrovala jsem, pachtila se, ale vždycky jsem zas přišla domů, k mámě a sestřím, k dětem, které přibývaly. matka byla láteřivá, hlasem do mě sekla, uštípla hned ve dveřích. pátej chlap a šestý dítě, s tím mi nechod' na oči.* ¹⁰⁷ Dceru však vždy přijala a pomohla s domácími porody díky znalostem účinků bylin a zaříkával. Reininou dlouholetou, byť zprvu platonickou láskou, byl Enrique: *„byl už léta šamanem, síla z něho čněla, ruku na mě položil a hned věděl, co a jak. dával mi byliny, obklady, odvary jsem pila, chodil den co den, než se mi stěny stáhly, rány zahojily. pak se mě zeptal, jestli bych ho chtěla. se ví, že jsem ho chtěla, byl moje láska, od prvního pohledu. ty oči jsem chovala celý roky v sobě jako škapulíř.*

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 274.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 88.

¹⁰⁶ KAČER, Jaromír, DUŠEK, Jaroslav, & ELŠÍKOVÁ, Monika. 13. komnata Hany Andronikové. In: Česká televize [online]. Česká televize 1996–2015. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/210562210800031-13-komnata-hanyandronikove/video/>

¹⁰⁷ ANDRONIKOVA, Hana. *Nebe nemá dno*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2010, s. 51.

*enrique mi nafoukal duši zpátky do těla, narostlo mi nové listí...*¹⁰⁸ Napříč všemi zeměmi a kulturami potřebuje ženská bytost doplnění mužskou částí. Spolu překonali nejen zdravotní komplikace, založili Santuario, místo, kam se cizinci, podobně jako Ama, jezdí léčit silou přírody, účinků bylin a znalostí šamana. Reinin osud změnila nejtěžší situace pro všechny mámy – vyrovnat se se smrtí dítěte. Jejich syn byl rybářem, jednou skočil do vody a už se nevyonořil. *„když mi umřel antonio, něco mezi námi kříslo, další kus duše mi odletěl. vzali jsme sem moji snachu.*¹⁰⁹ Hořkost, zklamání, dvojitou ztrátu Reina prožívala a nosila v sobě, Enrique ji opustil a měl dítě se snachou, manželkou pozůstalého syna. Reinin životní příběh zahrnuje veškeré těžkosti osudu žen.

Také v příběhu babičky Mary, ženy z jiné části světa, se objevují motivy typického údělu žen v oblasti partnerství i mateřství. Vychovala čtyři syny v nelehkém prostředí, její muž často pil, kromě jednoho syna, přes veškerou snahu Mary, ostatní pokračovali v jeho šlépějích. *„ne že bysme se pořád kabonili, že by občas nebyla legrace, ale většinou to byl boj, řinčení skla a nervy, jestli se ten zpropadený mužský vrátí zase domů, od bůhvíjaký ženštiny.*¹¹⁰ Vždy sliboval, že se změní, zlepší, a nikdy tomu nedostál. Mary, která vyrostla v katolické rodině a celý život byla silně věřící, formovala víra a láska k muži a dětem natolik, že jej nechtěla opustit ani ve zlém. Obdobně jako Reina pochovala v dospělém věku syna: *„je těžké pohřbít syna. to je pro mámu ten nejsmutnější den, kus srdce, který jí pod zem zahrabou.*¹¹¹ Ve všech těžkých a trýznivých situacích dodávala Mary sílu (jako Ráchel a Anne ve *Zvuku slunečních hodin*) víra: *„mám víru, to je skála za zády, můžeš se opřít, vždycky tě podrží.*¹¹²

V roli babičky zastala Mary úlohu maminky, kdy matka od vnoučat odešla v devíti měsících. Děti vychovala, učila je doma, později onemocněla, avšak silnou ženu ani nemoc nepoložila.

Příběhy žen odlišných kultur, zvyků, náboženství, zakončím legendou kmene paiutů, který vypráví o kamenné matce. *„sedla si na úpatí kopců a plakala pro své ztracené děti. plakala dny a noci, plakala měsíce a roky, slzami dláždila zem, poušť je nestíhala polykat, slaná voda se sbírala, stala se mořem. indiáni říkají, že matka nikdy neodložila svůj smutek, nikdy neodplavila svůj bol. zůstala na břehu jezera, bolest v ní houstla, uvězněná, zaklela ji v kámen. dodnes tady sedí, s pohledem upřeným na hladinu.*¹¹³ Možnou interpretací je psychosomatika, které Ama rovněž věřila, bolest vytvořila kámen uvnitř, který je metaforou nemoci.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 52.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 175.

¹¹¹ Tamtéž, s. 177.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž, s. 184.

Tematicky největší prostor je v díle věnován životu a smrti, základním životním otázkám a v průběhu cesty hledáním odpovědí. Kromě základní dějové i myšlenkové linie se současně soustředí na ženy a úvahy o jejich údělu obecně i na konkrétních hrdinkách. Porovnává postavení domorodých žen s dnešními, moderními, postavením vedle sebe vynikne podobnost („generace žen v zástupu, jdou, táhnou břemena, náklad jim láme záda, šinou se, lopotí, trmácejí.“¹¹⁴) a zároveň i odlišnosti. Postavení žen v jiných kulturách a náboženstvích ukazuje nižší a nerovné postavení žen jako v Evropě a dalších zemích: „prostranství rozdělené stěnou na muže a ženy, v poledním žáru každý pláče zvlášť. ženám je vyhrazena necelá třetina zdi, tlačí se u ní jedna na druhou, dýchají si na záda, čekají, až se jedna vynaríká a uvolní místo další. za stěnou se kymácejí muži u své části zdi, kolem sebe spousty místa, nemusejí čekat, až se na ně dostane kousek kamene. obraz náměstí se tím zvláště zkruskuje, asymetrie prostoru pro muže a ženy bije do očí, působí směšně, lidsky uboze a trochu smutně.“¹¹⁵, „procházím se vedrem, všechny ženy zahalené od hlavy až k patě, musejí být uvařené.“¹¹⁶

Zamyšlení nad úlohou spisovatele a jeho tvorby, psaním, se prolíná celým dílem, je tedy autobiografickým rysem. „každý člověk, kterého potkává, je příběh. a každý příběh jí otevírá dveře, vede do vlastních komnat, netušených zákoutí. a ona z nich pak staví nové prostory, nové životy, vyřuká je do kláves... ama už si zvykla, jak s ní lidé promlouvají, jako by nosila klíč, který do nich zapadne, a oni začnou příst, rozplétají roky, zážitky a situace. a tak naslouchá, celé hodiny, prochází s ním jeho archivy...“¹¹⁷ Spoustu motivů k příběhům posbírala díky cestování a s ním spojeným poznáváním odlišných míst, zejména škálu lidských příběhů. Amin příběh zaznamenaný v této knize je současně skutečným životním příběhem: „všichni s ní žijí v této knize. stačí ji jen otevřít a pročíst se k životu.“¹¹⁸ Autorka věnovala nejvíce prostoru těm tématům, které jsou v životě nejdůležitější, žijeme a sdílíme je všichni. Svou tvorbou svůj záměr splnila: „psaní je stavění mostů, tkaní pavučin, hledání souvislostí, paralel, spojů. psát proto, aby se člověk předváděl, je pošetilost. ... skutečný smysl má jen psaní, kterým chci obdarovat, dát něco ze sebe, pláty duše. ... v tu chvíli se ze stránky, kterou právě čteš, natáhne ruka a dotkne se rýhy na tvém čele. myšlenku, která tě včera poprvé napadla, dnes čteš v týhle knize... a ta ruka, která na tebe sáhla z papíru, by mohla být tvoje.“¹¹⁹

Hana Androniková v autobiografickém románu stihla literárně ztvárnit předčasný konec

¹¹⁴ Tamtéž, s. 84.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 280.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 83.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 172.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 208.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 266.

svého života. V rámci náročné životní cesty, po níž postava Amy provázela čtenáře jako spolucestujícího, si ujasnila priority, hodnotí v něm svůj život: „neměnila bych, nevystříhla bych ani notu.“¹²⁰ Z pohledu čtenáře při prvním čtení není možné vzhledem ke složitosti textu zachytit všechny roviny textu, obzvláště sdělení tzv. mezi řádky. Teprve s odstupem získá čtenář nadhled, vžívá se do postavy a při vícere četbě dochází k pochopení Amy, jiného pohledu, kdy se každý rozhoduje na základě vlastního přesvědčení. Autorka „získala v neděli 10. dubna Magnesium Literu za autobiografický román *Nebe nemá dno* (Odeon, Praha 2010). Pro cenu si nemohla z vážných zdravotních důvodů přijít.“¹²¹

¹²⁰ Tamtéž, s. 274.

¹²¹ PLAMPEROVÁ, Dagmar. Nebe nemá dno. Hledat jej znamená utopit se: zlínská rodačka, cestovatelka a spisovatelka Hana Andronikova získala Cenu čtenářů Magnesia Litera za román *Nebe nemá dno*. *Zlínský deník: nejčtenější regionální noviny*, 2011, 86, 7.

5 Ženské hrdinky v další autorčině tvorbě

Hana Androniková není autorkou pouze tří zmíněných děl. Její dílo zahrnuje kromě prozaických děl také divadelní a básnické texty, jež jsem seřadila dle data vydání.

Prozaická tvorba autorky vznikala v různých časových obdobích, vždy však vycházela z osobních prožitků. V básních Hana píše o nevydařených vztazích, vzpomíná na lidi, kteří prošli jejím životem, poezie je tedy emotivní, vyjadřuje smutek, tesknost, chmurné pocity, vyrovnává se se ztrátami blízkých. Všechna témata jsou niterná a prostupuje jimi motiv slunce, který čtenář zná z jejího prvního románu *Zvuk slunečních hodin*. Na tomto místě zařazuji tři tematicky nejstěžejnější ukázky, kterým se nejvíce a opakovaně v básních věnovala, týkající se: a) vztahů a lásky, b) tématu rodiny a domova a c) smrti.

a)

Padám ze slunce dolů –

Tak ty prý nevěříš

ve vztahy na dálku...

Se sluncem odplouvám

Moře nás rozdělí

Není to vzdálenost

Jen oceán ticha...

Na třetím z nich sedíš u piána

Prsty se v klávesách ztrácejí

Ty tóny se noc co noc vracejí

Klavír však shořel mi pod rukama

b)

Dům mých rodičů

U koho jsem vlastně doma?

c)

Odcházím nahá

Převozník čeká

Zkalená voda

Do očí vtéká

Na rtech mi ulpí

Jen poslední vzdech

Mávám ti sbohem

Na prázdný břeh¹²²

(zhudebněna)

Zejména v okruhu básní týkajících se rozpadu vztahů byla Hana silně autobiografická, například u verše “moře nás rozdělí” si pozorný čtenář spojí autorčinu vztahovou křivdu,

¹²² HRAB, Ondřej. Psala i žila jedním dechem. *Lidové noviny* [online]. 14. 1. 2012 [cit. 2015-09-08]. Dostupné z: www.odeon-knihy.cz/psala-i-zila-jednim-dechem-14-1-2012-lidove-noviny/

popisovanou v románu *Nebe nemá dno*, jíž se velmi trápila. Do básní zapojuje nejen pocity a názory, ale také zájmy – hru na klavír, která ji a následně její postavy provázela životem.

Autorka básně nepublikovala, „*k některým básním se vracela a předělávala je, vybrušovala, často vytvářela varianty, které nám dávala číst k posouzení. Myslím, že básně psala jen pro sebe a pro své nejbližší,*”¹²³ říká Eva Riesslerová, sestra spisovatelky.

Národopisná sbírka lidových pohádek *Pohádky z Moravy* (2004) je knihou, do níž čeští spisovatelé přispěli pohádkou ze „svého“ kraje. Hana Androniková představuje Moravanku, přesněji vodničku Moravanku, v jejímž poklidném životě se jednoho dne rozčeřila voda – objevil se hastrman. Moravanka byla přátelská, starostlivá, milá, s Franzem se sblížili, a zůstal. Začaly se dít podivné věci, vrba chřadla, voda v jezírku ubývala, Moravanka s Franzem šli spolu proti proudu, u pramene byl Suchopár – skřet, který pil všechnu vodu, z břicha mu odcházela v podobě páry. Mraky odfouknul a nepršelo, bylo sucho, všechna voda by vyschnula. Franz pomohl Moravance, poslali vzkaz do spřízněných vod – přišlo spousta posil ze světa, radí se, jak se Suchopára zbavit. Jeho slabým místem je, že neumí plavat, vlnou se ho tedy pokusili utopit, nepovedlo se. Rusalka ze Sibíře poslala omamné kuřivo do doutníku, zde vidíme spřízněnost, sounáležitost, společenství, sílu v mnohosti.

Hana Androniková se zajímala také o divadlo, s nímž propojila tematiku uprchlíků, o níž se rovněž zajímala a která má s jejími předchozími díly společné zaměření se na mezní životní situace, příkladem je ztráta domova jako místa, jistoty, výchozího bodu, odloučení od blízkých lidí. V autorčiných divadelních hrách vystupují ženy, jež se potýkají s následky vyhoštění ze země či dobrovolného odchodu za lepším životem. V obou případech se jedná o postavy migrující, zaměřím se na ženy, *jež přetrhávají dosavadní vazby a rodinné i národnostní kořeny, přicházejí o domov a zázemí, hledají nový jazyk svého života. A i v případě těchto dramatizací jde o příběhy založené na skutečnosti, jen místo studia pramenů objížděla Andronikova pro Dialogy na útěku konkrétní azylanty a sbírala jejich příběhy.*¹²⁴ Hana Androniková ve svých dramatizacích opět zařazuje téma mezní životní situace, na jejímž pozadí se všechny reálné příběhy odehrávají.

Problémy žadatelů o azyl, kteří žijí v českých uprchlických táborech, a tím pádem fenomén migrace, ztvárnila Hana Androniková v improvizovaných divadelních představeních *Tanec přes plot* (2007) a *Pakosti a drabanti* (2008) inscenovaných v pražské Arše. U (nejen) žen, pro

¹²³ ANDRONIKOVA, Hana. Padám ze slunce dolů. *Host: literární měsíčník*, 2015, 31(4), 108-111.

¹²⁴ STEHLÍKOVÁ, O. Zvuk poznání v prózách Hany Andronikovy. *iLiteratura.cz* [online]. 19. 1. 2012 [cit. 2015-09-01]. Dostupné z: <http://iliteratura.cz/Clanek/29419/andronikova-hana>

něž byly podmínky, v nichž žily, natolik neúnosné, že raději opustili domov i blízké, si Hana nejprve musela získat důvěru, aby s nimi navázala bližší kontakt pro získání osobních příběhů. Zajímavostí je, že někteří skuteční migranti se stali součástí živého představení. *Režisérka Jana Svobodová ji pozvala ke spolupráci na představení, které mělo neobvyklou formu*¹²⁵, a pro něž se používá také název postdramatické divadlo. Hanu nesmírně bavila právě forma provedení, kdy se zároveň na pěti scénách odehrávalo pět lidských osudů, a mohla se podílet na celém zpracování her počínajícím sběrem materiálů neustálou úpravou, doplňováním a obměnou textů.

¹²⁵ HRAB, Ondřej. Psala i žila jedním dechem. *Lidové noviny* [online]. 14. 1. 2012 [cit. 2015-09-08]. Dostupné z: www.odeon-knihy.cz/psala-i-zila-jednim-dechem-14-1-2012-lidove-noviny/

6 Role, v nichž jsou ženské postavy zobrazeny

Matka

Úloze, postavení žen v roli matky autorka věnuje nemalý prostor v každém svém díle, kde napříč tvorbou zařadila různé kategorie matek, se kterými se můžeme setkat v běžném životě – samozivitelky i ty, které od dětí odešly například v důsledku závislosti na látkách. K mateřství patří láska, bezmezná důvěra, výchova, na konkrétních ukázkách se dotkneme všech těchto vlastností, aspektů, jež jsou pro matky charakteristické.

Matka je po celý život specifickou bytostí, vztahem k dítěti formuje a ovlivňuje jeho budoucí vztahy, pohled na svět. Maminky ve svých, byť postupem času dospělých dětech, zanechávají nesmazatelné stopy, vzpomínky, letmé dotyky minulosti. Příkladem je Tomův zážitek z dětství, který evokuje vzpomínka na matku a současně je v něm zobrazen vztah syna k matce, jak ji vnímá: *„Když dojedli, tatínek si šel dát krátkého šlofika a maminka vzala do ruky bubínek s napnutým plátnem. Vydržel se na to dívat celé hodiny. Kovové záblesky mezi prsty, jehla se propletla tkaninou, kde po ní zůstala modrá značka, drobnou křížek, pak vyrazila vzhůru jako pták, až jí délka bavlnky přistříhla křídla – a ona prudce změnila směr a spustila se zpátky na značku. Byl to uklidňující pocit. Pravidelné ťukání náprstku na ouško jehly. Nechtěl, aby to skončilo.“*¹²⁶ Pro chlapce jsou maminky křehké, čisté, téměř posvátné bytosti, vzbuzují v nich ochranný pocit.

Odlisný je však vztah syna k matce a dcery k matce, které můžeme sledovat v předchozích kapitolách věnujících se rozborům jednotlivých ženských postav a jejich vztahům. Můžeme srovnat ovládající vztah plný výčitek a snahy změnit dceru v postavě Leniny matky s babkou v roli matky, která ač své děti milovala a dokázala je zabezpečit, její toxické a obviňující chování vůči všem lidem (být plynoucí z nešťastného dětství), zasáhlo vztahy také jejich dětí vůči ní. Názorové rozpory se projeví skrze otázku víry u Ráchel a její maminky. Vztahy matek a dcer přesto nejsou v díle jako celku vykresleny pouze negativně, krásný vztah plný podpory zachycuje autorka se svojí maminkou v autobiografickém románu.

Odvrácená strana mateřství, kterou musely mnohé ženské představitelky projít a překonat, je smrt dítěte. Tato těžká, smutná, rodičovská i do partnerství zasahující zkušenost se opakuje u postav Ráchel, Reiny v džungli i babičky Mary z jiného kontinentu, a v neposlední řadě Aminy maminky.

¹²⁶ ANDRONIKOVA, Hana. *Zvuk slunečních hodin*. 3. vyd. Praha: Odeon, 2013, s. 26.

Ztráta maminky vždy znamená ztrátu bezpečí, jistoty, lásky, tepla, pocity jsou totožné z pohledu dítěte i dospělých postav: „*Od toho, co odešla, jsem cítil nevýslovnou úzkost. Stav ohrožení. V jejím odchodu bylo něco nevysvětlitelného a neuchopitelného. Bezrozměrná pustota. Svět zbavený přičetnosti.*“¹²⁷ Ztráta je zachycena zejména jako strach z odchodu jedinečné bytosti, např. Ama prožila v dospívání strach o maminku, nebo formou odcizení – myšlenkového, názorového, neporozumění, také nepřijetím dítěte (u postav Leny a Váchové). Ve své práci věnuji, původně nezáměrně, napříč všemi kapitolami, velký prostor postavě Ráchel, která se zapsala jako výrazná žena. Proto bych na tomto místě chtěla zmínit sílu a důležitost víry, přání, možnosti: „*No, tys mi sám říkal, že ti bylo třináct, když jsi přišel o mámu. A mně je třináct a taky jsem zůstal bez maminky. Rozdíl je v tom, že moje máma umřela. Ale Ráchel — Ráchel je naživu. Jenom není tady. Tys nepřišel o mámu, protože tvoje máma žije. A určitě se vrátí.*“¹²⁸ Souvislost odchodu nejbližšího člověka s dějinnými událostmi, dokonce jejich zapříčiněním, sledujeme u osobního přání, očekávání, vyhlídky Ráchelina - mámina návratu. Historické události, nesmyslnost války, však znemožnily návrat, objektivně se jednalo o sled a souvislost reakcí a rozhodnutí postavy související s danou situací a nedílně spjatých s povahou. „*Měl jsem miliony plánů a tužeb, ale nakonec se vždycky zredukovaly na jedno jediné. Chtěl jsem, aby byl konec. Konec války znamenal návrat. Mámin návrat domů.*“¹²⁹ Jako křivdu, ztrátu, nevyřešenou záhadu vnímal Dan po celý život nejasný konec života své matky. „*To byla konstantní bolest, někdy zasunutá, téměř zapomenutá a jindy, bez zjevné příčiny, sílila. Jako zbytková bolest končetiny po amputaci. Střepina v těle. Nikdo ji nedokázal dostat ven. Postupem času zarůstala do masa a víc a víc se stávala součástí těla. Přesto jsem o ní věděl. Ozývala se nečekaně, při bezděčném pohybu, najednou. Ostré hrany se čas od času ostře připomněly. Příběh bez konce, ke kterému jsem se neustále vracel. Celý život jsem toužil dohlédnout až na dno.*“¹³⁰

Všechny zmíněné aspekty jsme sledovali na postavě Ráchel. Tento pohled vychází zejména z retrospekce již dospělého syna, takže ač na následujících stránkách Ráchel figuruje v roli partnerky a manželky a přirozeně projevuje jiné vlastnosti, „*čtenář ji vidí láskyplným očima jejího syna a ten to tak nevnímá.*“¹³¹

Matka se používá i v přeneseném smyslu části Země: „*Matka Indie. Země prastaré*

¹²⁷ Tamtéž, s. 162.

¹²⁸ Tamtéž, s. 164.

¹²⁹ Tamtéž, s. 168.

¹³⁰ Tamtéž, s. 280.

¹³¹ RULF, Jiří. Hra na Gideonu. *Reflex*, 2002, 13(33).

kultury, tajuplná a nevyzpytatelná. Široké řeky, šedožlutá voda se valí, tiše a věčně. Indie.“¹³² Rodná země je tedy další podobou matky, jako místo, odkud člověk pochází, kde se cítí doma: „Na rodnou zem se nedá zapomenout. Je to jako s matkou. Může být špatná, ale stejně je to matka. Tu máme všichni jenom jednu.“¹³³, u Anne spíše pod negativní rouškou, oproti tomu v autobiografii *Nebe nemá dno* se Ama po cestování a nacházení domova po různých místech na celém světě navrácí do domoviny ráda, je pro ni útočištěm.

Dcera

S některými postavami se setkáme, jsou představeny pouze v jedné životní roli, u jiné sledujeme vývoj napříč různými rolemi. Na postavu Ráchel je v díle nejprve nahlédnuto jako na mladou dospělou ženu, jejímiž typickými vlastnostmi byla již několikrát zmíněná svéráznost, tvrdohlavost, prosazování vlastních názorů. Při retrospektivním pohledu na Ráchel v dětství spatřujeme tytéž osobnostní rysy: „*Nechápala, proč nemůže nosit stejné oblečení jako kluci a proč by neměla lézt na stromy.*“¹³⁴ Sebeprosazování Ráchel pramenilo z jejího až privilegovaného postavení v rodině, jelikož byla nejmladším dítětem, dcerou, která byla v mnohém podobná svému otci, který se v ní zhlížel. „*Tatínkův favorit. Benjamínek. Jak byla chytrá. A jak hrála na klavír — a tančila — a kreslila. Na co sáhla, to se jí dařilo. A tatínek se v ní zhlížel jako Narcis ve vodní hladině. Jak by mohl? Jak by mohl odmítnout? Jak by mohl nezaplátit studia svojí malé princezničce, svojí nadané holčičce, když přece oba starší sourozenci studovali. To by nebylo spravedlivé. Navíc si vybrala jeho obor. Dějiny. Tomu nemohl odolat.*“¹³⁵ Na tehdejší dobu netypické možnosti pro ženy, jaké měla Ráchel, však neměla shodný názor její maminka: „*Kdo si ji bude chtít namluvit, když bude tak študovaná? A navíc, už teď má móresy, že to svět neviděl. Roste nám z ní volnomyšlenkářka!*“¹³⁶

René i Anne na pomezí dětství a dospělosti přišly v koncentračním táboře o celou rodinu. Situací byly donuceny předčasně dospět, dokázat se o sebe postarat a vyrovnat se s velmi těžkou situací. René slíbila mamince opatrovat mladšího brášku, celoživotně si vyčítá, že dohodu nesplnila, nemohla ji však ovlivnit. Alena se ke své matce, která je představena jako postava babky, projevovala bez citové náklonnosti, blízkosti, vřelosti, tedy stejným způsobem, jaký babka chovala a dávala najevo svým dětem. Oproti tomu Ama byla se svou maminkou neustále propojena v myšlenkách i v dalekém pralese, kvůli ní hledala odhodlání ke klasické

¹³² ANDRONIKOVA, Hana. *Zvuk slunečních hodin*. 3. vyd. Praha: Odeon, 2013, s. 44.

¹³³ Tamtéž, s. 278.

¹³⁴ Tamtéž, s. 140.

¹³⁵ Tamtéž, s. 141.

¹³⁶ Tamtéž, s. 142.

lěčbě. Postava Leny byla z pohledu své matky vnímána jako nedostatečná, nebyla pro ni dcerou, jakou chtěla mít.

Manželka, partnerka, milenka

Vztah Toma a Ráchel obsáhl většinu ze všech možných pohledů na lásku, vztahu muže a ženy. I když je tato láska dvou lidí vymyšleným příběhem, skutečně se podobných příběhů jistě odehrály spousty, na pozadí rozličných společenských i historických událostí, které jej ovlivnily. Navíc láska jako velmi individuální prožitek každého člověka přináší i subjektivní pohled a názor na danou problematiku.

Setkáme se se základním pohledem na lásku, tedy biologickým a psychologickým, kdy cit je spojený s jedinou bytostí. Cit, ve kterém podle triangulární teorie byla obsažena intimita, vášeň i oddanost. Tento základní princip byl podpořený i duševní spřízněností dvou bytostí.

Součástí biologického aspektu lásky je i otázka temperamentového založení. Z celého příběhu, jejich jednání i chování, z reakcí na jednotlivé situace je zřejmé, že Ráchel byla svým temperamentem otevřenější, možná vznětlivější, zatímco Tom byl ve svých projevech mírnější, uzavřenější. Dokázala se Tomovi postavit, říct otevřeně svůj názor, stála si za svým, její vzdělání jí umožňovalo argumentovat, byla rozhodná, často neústupná.

V tomto okamžiku připojím hledisko náboženství i pohled společenský a historický, protože tyto aspekty jsou spolu úzce propojeny. Z hlediska židovských zásad byl vztah s jinověrcem naprosto nepřijatelný. Ráchel zcela popřela submisivní postavení ženy. Na poměry doby byla značně emancipovaná, nehodlala se podřizovat rozhodnutím bez vlastního vysloveného názoru. Láska je velice jednoduchý a zároveň složitý cit, ve kterém se všechny aspekty vzájemně prolínají a ovlivňují.

V oblasti týkající se lásky, vztahu, autorka u ženských představitelk zahrnuje roli manželky a partnerky. Zachycuje běžné partnerské soužití, v němž se projevují povahové rysy partnerů, nejzřetelnější, nejpropracovanější je u Ráchel a Toma. „*Ale soužití s ním nebyla procházka růžovým sadem. Uměl být vzdálený a odtažitý. ... Chtělo se jí vřeštět do ochraptění, zatřást s ním, aby se probral, aby se vzpamatoval. ... Snažila se prolomit hradby a dostat se aspoň na nádvoří.*“¹³⁷

Nevěra, v dřívějších dekadách zapovězené téma, tabu, které se dělo v mnohem menší míře, nebo možná právě tím, že se jednalo o málo diskutovanou problematiku, to však neznamená, že by neexistovala, v dnešní době se stala častou záležitostí, až součástí

¹³⁷ ANDRONIKOVA, Hana. *Zvuk slunečních hodin*. 3. vyd. Praha: Odeon, 2013, s. 188.

partnerských životů. V díle Hany Andronikové se s tímto tématem setkáváme nejprve u Tomovy maminky: „*A pak odešel. Zmizel z jejich života a maminka se z toho roznemohla. Občas poslal lístek nebo dopis. ... A pak přestaly chodit i ty lístky s razítkem Bolzenu a Branzollu. Maminka se modlila, slabou rukou držela tužku, běhala po kousku papíru ve splašeném víru písmenek a proseb. Je to k nevydržení, ta nejistota je hrozná, co to s mým srdcem dělá.*“¹³⁸ S nevěrou ve smyslu nahrazení stávajícího partnera v určitých oblastech, ať fyzické blízkosti nebo emočního porozumění, se setkáváme v tzv. vztahovém trojúhelníku, kde se objevuje postava Leniny matky, zde se nevěra dotýká také dětí, kdy Jolana zakázala již bývalému partnerovi vidět od dětství svou dceru, Lenu. Nevěra není vázaná na určité prostředí, setkáváme se s ní také ve vzdálené džungli, u domorodců, přestože jejich životní styl a především hodnoty jsou postaveny naprosto odlišně.

Zejména tíha okolností, podpora, emocionální blízkost zapříčinily sblížení Ráchel s jedním ze spoluvězňů v Terezíně. „*Ráchel byla obletovanou ženou. Na přednáškách upoutávala pozornost. Vědomosti, vlastní názor, šarm a smysl pro humor. Točily se kolem ní tucty obdivovatelů... Nikomu z nich nevěnovala víc než nejnutnější zdvořilost. Až na jednoho. ... Trávila s ním spousty času. Fascinovaná jeho umanutostí. ... Nadšeně s ním diskutovala o jeho hrách, vysedávala na zkouškách, kde se večer po práci scházeli herci.*“¹³⁹ Přátelství, podobné zájmy, možnost komunikovat s jiným člověkem, sdílení stejné situace, obav a strachu, kdy bude převezen na jiné místo. V této specifické životní situaci se nejednalo o nevěru, situace je sblížila, avšak nenahradila partnery, od nichž byli odtrženi. „*Útržek papíru mu visel ze sevřené dlaně jako bílý prapor. Místnost se zaplnila otázkou, krátkou a úsečnou jako bodnutí. Zítřka? Hlava se mu skutálela mezi ramena. Sesunul se k zemi, schoulil se do jejího klína. ... Sklonila se nad ním. Vlna nad zkamenělou lávou, sousoší smutku. Zvedla jsem se a nechala je o samotě odečítat čas, který už jim nepatřil. Nevím, co se mezi nimi té noci stalo. Nikdy o tom nemluvila.*“¹⁴⁰ Sama Ráchel zmíněné setkání nevnímala jako srovnatelné s blízkostí a hloubkou vztahu s Tomem. „*Ptala jsem se jí, jestli si myslí, že ji miluje, protože jsem se neodvázala zeptat, co cítí ona. Věnovala mi jedno pokrčení ramen a jednu větu. Není to Tom.*“¹⁴¹

Žena pro muže představuje blízkost, intimitu, nejzásadnější aspekty, jak muži obecně vnímají ženu, jsou zachyceny v následující ukázce pomocí symboliky, barevnosti, představivosti zasahující všechny smyslové vjemy, zejména zrak, dotyk, a pocity. Ženy jako

¹³⁸ Tamtéž, s. 30.

¹³⁹ Tamtéž, s. 148.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 158.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 151.

krásné bohyně. „Pokývala hlavou. Zlaté plíšky náušnic se rozhoupaly. Zvony bijící na poplach. ... Zablesky náušnic mu vnikaly do očí, kolovaly krevním oběhem. ... V záři plamínek vypadala jako bohyně. Nymfa. Cítil na těle rozžhavený vosk. ... Tvář v paprscích světla ve zlatě, bušení ve spáncích. Vkleče se ponořil do záhybů žlutooranžových šatů a strhl ji k sobě. Vzpínal k ní ruce jako při horoucí modlitbě, zoufale a prosebně. Modlitba beze slov. Uváznutí. Kůže a temně rudý mech koberce lemovaný havraními vlasy.“¹⁴² Fyzickou přitažlivost a intimitu z pohledu ženy popisuje Ráchel těmito slovy: „Měl oči vlka, řekla. ... Znala každý rys jeho obličeje. ... Světlá jizva na hradě, tenká jako jehla, a miniaturní důlek na levém spánku, památka na srážku s uhlákem. ... Cítila, jak je zranitelný. Když myslela na to, co ji k němu přitahuje, vybavila si povolenou kravatu a vyhrnuté rukávy. ... A ruce. Zavřela oči a viděla, jak se jí dotýkají. Jeho ruce byly dokonalým synonymem rozkoše.“¹⁴³

Ženské postavy jsou dále zobrazeny jako **kamarádky, přítelkyně**, které si jsou navzájem oporou, sdílením, blízkou osobou, které se mohou svěřit se svými myšlenkami, vypovídat se, pomoci, shodným pohledem na svět představují podporu a odlišnými názory otevírají prostor pro pochopení jinakosti.

Babičky jsou druhými nejbližšími ženami po matce, vztah je volnější, matky přirozeně vyžadují více poslušnosti, babičky často rozmazlují, pro všechny tyto momenty se jim děti svěří snáze. V době, kdy ženy přirozeně nemohou být maminkami, jim do života vstupují maličké bytosti, které jim jsou kromě jejich vlastních dětí nejbližší – vnoučata, prostřednictvím nichž se jim opakuje, vrací ještě jednou dětství jejich dětí.

Ženy **pečovatelky**, v roli ošetřovatelky, sestřičky, jsou v díle přirovnávány k andělům právě pro své vlastnosti, kterými jsou láska, péče, jemnost, starost. „Anděl v lidské podobě. Intenzivně mu někoho připomínala. Někoho blízkého, někoho z dob dětství, někoho, kdo se na něj díval se stejnou starostí, když stonal. Šanta mu připomněla matku. Nebyla to fyzická podoba.“¹⁴⁴ Při rozpomínání se na dávný prožitek jsou to právě smyslové vjemy a pocity, čímž jsou pečující ženy charakterizovány, jsou to nejsilnější stopy, které z nich vyzařovaly. Také v románu *Nebe nemá dno* vystupují ženy v úloze sestřiček: „Sestřičky na zlínském áru jsou víly.“¹⁴⁵ V povídce *Totál rektál* ze sbírky *Srdce na udici* zastupují blízkostí rodinu, péči, intimitu: „Rehabilitační sestry a bratři se mi postupem času stali adoptivními bratry a sestrami.

¹⁴² Tamtéž, s. 18.

¹⁴³ Tamtéž, s. 145.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 24.

¹⁴⁵ ANDRONIKOVA, Hana. *Nebe nemá dno*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2010, s. 11.

*Byli moje rodina. Cvičili jsme spolu, potili se, chechtali se a kecali. Povzbuzovali mě... Vznikl mezi námi důvěrný vztah, spojení, které zapustilo kořeny. Byla v tom fyzická blízkost. Intimita doteků, když se ke mně ty krásné holky skláněly, sahaly mi na nohy, výš a výš. Některé se u toho rděly, jiné mě škádlily.*¹⁴⁶

¹⁴⁶ ANDRONIKOVA, Hana. *Srdce na udici*. 1. vyd. Brno: Petrov, 2002, s. 27.

7 Hodnoty ženských postav, které se opakují v díle autorky

Tematické prvky, které se nacházejí v jednotlivých dílech, a při komplexním pohledu se ve všech autorčiných dílech opakují, jsem nazvala hodnotami. Vzhledem k tomu, že jim autorka věnuje větší pozornost, je nasnadě otázka, které hodnoty to jsou, a dále proč autorka zvolila zrovna tyto. Následně vyvstává otázka, zda jsou obdobná témata zpracována v každém díle jiným způsobem. Všechny zmíněné hodnoty jsou propojeny, např. tradice souvisí s kořeny, potažmo rodinou, zároveň jsou také provázány s místem, tedy národností, a tím pádem kulturou, náboženstvím, pohledem na smrt. Se všemi zmíněnými aspekty souvisí a od nich se odvíjí postavení ženy. Konkrétními podobnostmi v dílech Hany Andronikové, jimiž se budu v této kapitole podrobně zabývat, jsou kořeny a domov, příroda, prostor, národnost, víra a náboženství, postavení ženy ve společnosti, emoce, zejména láska a strach, čas, cesta, mezní situace a smrt. Také z hlediska postav se u autorky vždy jedná o běžné lidi, tato celková charakteristika postav, děje a motivů se vztahuje na všechny její knihy.

Kořeny pro každého jedince, potažmo literární ženské postavy, v sobě nesou, zahrnují dva aspekty – rodinu a místo, domov. Nejinak je tomu i u hlavní ženské hrdinky románu *Zvuk slunečních hodin*, Rachel. V obou autorčiných románech je zobrazena důležitá úloha matky i otce, tedy rodičů jako spojitých nádob. Rodina, potažmo rodiče a prarodiče představují stálé, pevné kořeny, vzory. Rachel, obdobně jako Ama, poznávaly knihy a mýty prostřednictvím svých otců.

Ke kořenům, podstatě člověka náleží také **příroda**, která člověku umožňuje lépe poznat sám sebe. Souznění s přírodou, jež je téměř hmatatelné, je sice patrné pouze v románu *Nebe nemá dno*, najdeme zde však porovnání přístupu k životu a základním otázkám bytí domorodců v džungli a indiánů v poušti oproti moderním, zejména materiálně zaměřeným, moderním civilizacím. Přírodní národy si dodnes zachovaly rituály, které propojují začátek a konec života, jenž je pro domorodce novým začátkem, nikoli definitivním koncem. Vidíme střet dvou naprosto odlišných pohledů na tytéž životní etapy. Spousta lidí v dnešní době odjíždí nalézt sebe sama či očistit svou duši právě do míst, které ještě neztratily spojení s přírodou, půdou, kořeny.

*„Kategorie **prostoru** podobně jako kategorie času má však ještě hlubší význam. Nejen že pojetí **prostoru** a času představuje základní kategorie lidské existence a jeho individuálního prožívání, pak autorské ztvárnění **prostoru** vypovídá o tom, jak v nejobecnějším smyslu autor skutečnost vidí a vykládá, takže přináší klíč pro pochopení díla jako celku.“¹⁴⁷ Hana*

¹⁴⁷ PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000, s. 99.

Androniková vnímá svět jako společenství, propletenec vztahů, zesíťování osudů, a ve svém díle propojila prostředí geografické, sociální a intelektuální.

Autorka regionu, v němž žijí, vnáší do české literatury globální rozměr – prostor, do kterého jsou děje, díla situovány, kdy exotický svět je prostorem nové zkušenosti, naděje, úniku, a tematicky odlišuje její psaní. S místem v geografickém smyslu nedílně souvisí také zvyky, kultura tamních zemí. Ráchel psala v dopise své sestře zprvu rozporuplné pocity o Indii: „Přestala jsem trpět při pohledu na ukrutně obrazy bídy. Jsou všude kolem. Zvykla jsem si i na zmrzačené žebráky, kteří se plazí v prachu ulic, na malé děti, co člověka věčně tahají za ruku, dokud jim něco nedá. Čím déle jsi v této zemi, tím víc se ti všechny ty absurdní protiklady zdají samozřejmější. Bezpočet lidských tváří, jazyků a bohů.“¹⁴⁸ Popisu cizokrajných míst je v díle věnovám prostor, perfektně dokresluje a zpětně zvýrazňuje kontrast s dějištěm, kam je Ráchel násilně, nedobrovolně nucena se přesunout vlivem doby, která neuznávala určitou skupinu lidí, kteří náleželi k dané národnosti. „Život, smrt, násilí. Věk, zdrav nebo nemocen? Jedni napravo, druzí nalevo. ... Tržiště bezcenných cetek, lidských životů. ... Doprava, doleva. Doprava. Doleva. Jako život a smrt. ... Odtrhávají dítě od matky, ženu od muže. Děs v očích, natažené ruce, zoufalé výkřiky. Prosby. ... Ranami a kopanci nás formují do pětistupů a vedou z rampy k barákům. ... Ostny, ostny, proud, proud, ostny, proud, drát, drát, ostny, drát a proud. A za ním lidé, lidé, lidé. Osvětím.“¹⁴⁹

Do ostrého kontrastu je po pár stranách postaveno bezprostřední srovnání dvou prostředí, Indie a Osvětimi. Nepochopitelné, nelidské, ani vírou ospravedlnitelné počínání, absurdní prostředí: „Pomalou jsem si začala uvědomovat, jak podivný je okolní vzduch. Puch z dobytčáku vystřídal jiný smrad. Byl všude. Ráchel ztuhly rysy. Pohled přikovaný k mračnu. Štiplavý, nakyslý pach spáleného masa. Znala ten ulpívavý zápach, kouř s příchutí tekutin lidského těla. Hořící hranice na ghátech, rituál na břehu svatých vod, konec jednoho článku v řetězci životů.“¹⁵⁰

Většina ženských postav v díle Hany Andronikové věří v klasická **náboženství**, jejichž součástí je instituce, již navštěvují a jí pověřené osoby, které víru určitým způsobem zprostředkují. Příkladem je Váchová, u níž však najdeme jistý přesah ve formě vidění andělů, přehnaná a urputná víra manžela Georgie a pojetí Boha prostřednictvím babičky Mary, která ač pravidelně navštěvovala bohoslužby, pro rozmluvu s Bohem si našla svou cestu, nepotřebovala prostředníka v podobě božích služebníků. Ač se tyto jednotlivé ženy nacházely na různých místech, jejich způsob víry je v principu srovnatelný. Ráchel vyrůstala v prostředí, kde

¹⁴⁸ ANDRONIKOVA, Hana. *Zvuk slunečních hodin*. 3. vyd. Praha: Odeon, 2013, s. 73.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 175.

¹⁵⁰ Tamtéž.

náboženství bylo každodenní součástí života, přesto nebo možná právě proto postupně docházelo ke stále zřetelnějšímu nesouladu jejího vnitřního přesvědčení a ortodoxních pravd, které náboženství její rodiny, judaismus, vyznával. „Čím byla starší, tím víc se bouřila. Nechácala, proč jsou ženy v synagoze vykázány na balkon. Štvalo ji to a Bůh jí připadal nespravedlivý. Brala si to osobně.“¹⁵¹

Přestože Ráchel nesouhlasila s některými striktními zásadami judaismu, našla si cestu k jinému náboženství, které ji zaujalo. „Ráchel četla Bhagavadgítu. Uměla nazpaměť celé pasáže, studovala buddhismus, uchvácená jeho jednoduchostí a smířlivostí.“¹⁵² Pro indická náboženství jsou však typické také obřady, jež vykonává kněz, zástupce Boha na Zemi, důvodem je skutečná víra hindů, hinduismus je třetím největším náboženstvím na světě, v koloběh života a vysvobození. „Na podrážky se mu začalo lepit bahno. Podivné bahno. To čvachtající, čpící bahno byla krev. Horká, čerstvá, tekoucí. Vzduch nasycený krví. Omráčený klopýtal přes pobíhající psy; hladoví, nadrženi, rudými jazyky lízali stydnoucí krev. Nad tím rytmus, dunění a kvílení fléten. Brahmán je připraven. Zvuk bubnů se rozléhá nádvořím, dosahuje vrcholu, oči poutníků krvelačně září. Kněz se širokým mečem se blíží k oběti. Dřevěný špalek ve tvaru vidlice sevře krk a vražedný nástroj prosvíští vzduchem. Zhypnotizovaný dav ve vlnách vzrušení. Z tepen stříkají proudy krve, hlava jehněte se válí v rudém tratolišti, katovi pomocníci odnášejí bezvládný trup. To všechno pro ni. Pro bohyni Káli.“¹⁵³ Obrazy, které se následně Ráchel vybaví v koncentračním táboře. Uvědomila si však několik zásadních rozdílů, v Indii byl tento přístup a zároveň způsob smrti přirozený, také množství zemřelých je nicotné v porovnání s realitou v koncentračních táborech, a i když se jedná o víru zahrnující masu lidí, obětní rituály nejsou vykonávány ze strachu.

S druhou skupinou víry, tedy polyteistickými náboženstvími, jsme seznámeni prostřednictvím přírodních národů, kde mnohobožství, jednota s přírodou, provázanost s místem a kulturou je téměř hmatatelné také v každodenním životě.

Nejzřetelněji je přístup k ženám, jejich postavení ve společnosti, čitelný na pozadí tradic, kultury a víry v jiných, cizokrajných zemích. Z pohledu postavení člověka obecně, kdy v civilizovaných zemích, nejen z našeho zažitého evropského pohledu, jsou práva všech lidí rovna a je s nimi zacházeno humánně, je hodnota ženy v některých vzdálených zemích naprosto potřena, degradována, a hodnota člověka a lidského života stojí až za důležitostí víry, která předurčuje zacházení a chování k bytosti ženského pohlaví.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 150.

¹⁵² Tamtéž, s. 74.

¹⁵³ Tamtéž, s. 21.

Pohled na postavení ženy je v těchto místech patrný již od útlého věku, samého narození, kdy ženské pohlaví je vnímáno jako slabé, podřadné. „*Řekli mi, že k šestým narozeninám dostanu bratříčka nebo sestřičku. Chtěl jsem bráchu. Holky v Indii nic neznamenal. Kavita mámě jednou vyprávěla, že když se její sestřenici narodila dcera, manžel se tak rozzlobil, že svoji ženě usekl ušní boltec. Holky byly za trest.*“¹⁵⁴ Na ženu, manželku, je například v Indii pohlíženo jako na majetek muže. „*Žádný z mohamedánských partnerů mu neukázal ani nepředstavil svoji ženu. ... Přestože tělesné otroctví bylo před sedmdesáti lety zrušeno, i vzdělaný mohamedán považuje manželku za osobní majetek.*“¹⁵⁵

K bytosti ženy, napříč všemi kulturami, neodmyslitelně patří potřeba být pohledná, upravená, pečovat o svůj zevnějšek. „*Vyfasovaly jsme overal z režného plátka a pánské kapesníky na hlavu. ... Cestou z roboty jsme potkávaly civilisty. Sjížděli nás pohledem. Bylo to jako tříška zaražená za nehet. V jejich očích jsme četly, kdo jsme. Lejno lidstva, prachspřesté zlodějky a vražedkyně.*“¹⁵⁶ Vyrovnat se s potřením ženskosti však nebylo tak těžké oproti nespravedlivému mínění okolí, které neznalo záměrně zastíranou pravdu o osudu žen židovské národnosti. V nelidském prostředí se objevovaly zvrácené hodnoty či potřeby, lesbické vztahy, které byly tabu. „*Co na mě mohla vidět? Ubohouchká tělesná schránka na splašky zdejší kuchyně. Vychrlá žádost o kousek žvance navíc. Další den mi dala jablko. Chtivé ruce mě hladily po vlasech a rty vyrážely šiřlavé věty v polštině. „Ty moja slodka dziewczynko, kochanie moje.“ Kontakt. Konečně mi to došlo. Proboha.*“¹⁵⁷

Život každé ženy i ženských postav provázají **emoce**, pocity, který je jimi prostoupen. Ač je škála emocí pestrá a široká a na pomyslné stupnici je rozprostřena do kladných, pozitivních pocitů a na druhé, opačné straně jsou protikladem negativní myšlenky, prožitky a emoce z nich plynoucí a s nimi spojené, vybrala jsem z každého pólu dvě protikladné, zároveň nejsilnější a co do projevu nejvýraznější emoce, lásku a strach, které jsou u většiny ženských postav v díle Hany Andronikové nejzřetelnější a opakují se v různém provedení, z různých příčin.

Láska, ač jeden cit, má však více podob, mezi druhy lásky, jež jsou zachyceny v díle a které prožívají ženské postavy, jsou láska partnerská u Ráchel a Toma, oproti tomu nevydařená láska Amy, mateřská láska a nezastavitelným postupem času bolest ze ztráty maminky, Ráchel, z pohledu Dana, Amin smutek, že se nestala matkou, dále láska rodičovská,

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 68.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 35.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 231.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 181.

sourozenecká, přátelská, která přetrvává i ve chvíli, kdy nevyjde partnerský vztah. Z uvedených příkladů je patrné, že i krásná emoce, jakou je láska, stejně jako každý jiný pocit, v sobě nese dva póly – šťastný a naplněný, strádající a smutný. Láska vzniká, objevuje se za různých okolností, i ve chvílích a podmínkách, kde by ji člověk nečekal. Anička se zamilovala v nehostinném prostředí ghetta, díky lásce cítila ještě záchvěvy, záblesky normálního života. „Ještě dnes cítím ten zmatek, koktavý dech a pramínky potu. Vzrušení. Tehdy jsem poprvé uviděla jeho obraz ve světle svíček. Nikdy na to nezapomenu. Tmavý terezínský sklep s ucpanými póry. Dvě okna pod úrovní ulice zacpaná pytlí se slámou, přetažená černým hadrem. Aby neunikl ani hlásek, ani jedna nota. ... Láska v podobě Beethovenovy sonáty. *Appassionata*. Tvář skloněná nad klávesami a pavoučí prsty. Nadpozemské zjevení. Láska měla jeho tvář. Bytost z jiného světa. Hudba z jiného života.“¹⁵⁸ Tato ukázka je propojením citu k člověku a také zálibě – hudbě.

Výjimečná a silná láska, která je ústředním motivem románu *Zvuk slunečních hodin*, je vystřídaná hlubokými obavami, strachem o milovanou osobu. Výrazný a silný pocit, strach, je v díle dozajista zastoupen nejen pro častost jeho pocítění a prožitku v životě každého člověka, autorka tím, že si strachy nespočetněkrát prošla, poznala, že se nejedná o konečný pocit, je to proces, kterým je potřeba projít. „Boj s vlastními strachy nemůžete vyhrát, strach můžete jen přijmout, podívat se, jak vypadá, co je za ním.“¹⁵⁹ Je na místě položit otázku, zda měla Ráchel strach o sebe? Byla hlavním důvodem jejího strachu myšlenka, že už možná neuvidí Dana a Toma? Ač toto tvrzení není nikde napsáno, určitě postavu Ráchel trápilo.

Hlavní autobiografická ženská postava Ama v blízkosti vědomí vlastní smrti nejprve před strachem přirozeně utíkala a bojovala s ním. Bližším poznáváním sebe sama postupně zjistila, že místo největšího strachu se ukrývá uvnitř člověka, a ona je zároveň tím, kdo jej posiluje, živí. Změna pohledu způsobila, že ze strachu, jeho přijetím, se stala síla.

Předchozí kategorie, jež výrazně prostupují všemi zmíněnými díly, se týkaly prostoru, tedy dějiště a zejména vnitřního světa postav – názorů, přesvědčení, myšlení. Každý text je však ukotven ještě v jiné rovině, **časové**, která určuje spád děje, a náleží do ní chronologie, časové uspořádání a následnost, vzpomínky, retrospektiva jako zpětný pohled do minulosti. „Čas a prostor jsou základní kategorie, v nichž si člověk uvědomuje svou existenci i svět kolem sebe, a proto mají také základní význam v uměleckém reflektování skutečnosti. Východiskem je objektivní čas, který bývá označován také jako čas fyzikální. Vedle něj musíme brát v úvahu

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 58.

¹⁵⁹ PROBST, Vojtěch. Ujasnila jsem si, proč žiju. *Literární noviny*, 2011, 22(1), příl. Interview.

*také i individuální subjektivní čas, který má podobu času biologického a času psychologického. Pro individuální čas platí, že jeho průběh je nerovnoměrný, tj. do aktuálního času se promítá v různé míře jak minulost, tak budoucnost.*¹⁶⁰ Autorka se ve svých dílech často vracela do minulosti postavy, protože z minulosti pramenil, odvíjel se současný stav, situace, v němž se postavy aktuálně nacházejí. „*Porušení chronologie umožňuje autorce bezprostředně konfrontovat šťastné období s realitou.*”¹⁶¹

Vzpomínky jsou součástí všech děl autorky. Dvě hlavní ženské postavy ve *Zvuku slunečních hodin* měly k minulým prožitkům zcela odlišný přístup – zatímco pro Ráchel byly vzpomínky něčím, co ji drželo při životě i v krušných podmínkách, Anne se celý život snažila na minulost zapomenout, zkoušela před ní utíkat, postupně však došla k názoru, že ani čas nezacelí vzpomínky, stávají se součástí života a nás samotných. Také teta Elsa nikdy nezapomněla na křivdu, kdy jí v rámci zabavování majetku Židů sebrali šicí stroj, a i když se jednalo o věc, pro ni neznamenal pouze povolání jako zdroj obživy, jelikož neměla rodinu ani žádný osobní život, byl pro ni vším, co v životě měla. V povídkovém souboru *Srdce na udici* a v jeho rozšířeném vydání *Vzpomínky, co neuleťtí*, se tento časový úsek jednak objevuje také v názvu, v obou dílech se vyskytuje u hrdinek myšlenka týkající se dějů a situací již uplynulých, že čas nejde vrátit zpátky. Mnohé z nich by možná rády sáhly do minulosti a udělaly něco jinak – zachovaly by se odlišně či volily jiná slova. Jitku, která nechtěně zapříčinila nehodu, jež s sebou nesla doživotní zdravotní následky pro jejího bývalého přítele, tato vzpomínka provází, postava babky je ovlivněna dětstvím a vztahem s matkou. Této postavě je sice dán větší prostor pro poznání jí samotné a jejího chování k různým lidem, můžeme tedy sledovat její vývoj a očekávat, že se změní, což by bylo možno pouze její volbou a procesem, který by byl složitý a dlouhodobý, nicméně až na sklonku života si uvědomila, že vzpomínky zbytečně negativně ovlivňovaly nejen ji a její chování, a tím zejména veškeré její vztahy. Taktéž Váchová by se zpětně k synovi chovala jinak, kdyby tenkrát měla současný pohled na svá očekávání vůči němu. Nicméně všechny postavy, stejně jako lidé, vycházejí vždy z aktuálního postoje a názoru, dříve konkrétně paní Váchová neznala jinou cestu, nevěděla, jak postupovat jinak. V posledním románu *Nebe nemá dno* minulost, potažmo vzpomínky zapříčinily nemoc, s čímž souvisí volba časového rámce, kterým je retrospektiva. Až při zpětném pohledu na svůj život si hlavní hrdinka Ama uvědomuje, že čas je tím, co ji stálo život, šest let se trápila smrtí otce a následně nevydařeným vztahem, žila ve vzpomínkách, a nevnímala tedy, co je důležité tady

¹⁶⁰ PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000, s. 96.

¹⁶¹ ONDŘEJKOVÁ, Kateřina. Zvuk slunečního orloje: Prvotina Hany Andronikové získala cenu Magnesia Litera za objev roku. *Lidové noviny*, 2002, 15(99), 16.

a teď. Příčinu nemoci již změnit nemohla, avšak opět se dostala do pnutí s časem, který neustále plyne, s časem vnitřním, kdy ji svazoval strach a držel ji na místě, v jejím podání se sice přemísťovala po různých místech světa, až došla k poznání, že čas, který věnovala poznávání sebe sama a překonávání strachu z konce vlastního života, je sice smysluplně využitý, ale měla podstoupit léčbu dříve.

Postavy Hany Andronikové se velmi snadno přemísťují po nejrůznějších geografických místech a také se posunují v emoční rovině. **Cestu** bychom tedy mohli chápat jako přesun v časové rovině, týká se také pohybu z místa na místo v rámci jednoho státu (Zlín–Olomouc–Praha) a pobytu v různých, cizokrajných místech světa (Indie, Amerika, Jeruzalém), příkladem je postava Ráchel, pro niž se domovem na určitou dobu stala exotická Indie a následně musela podstoupit zásadní životní cestu, odjezd do koncentračního tábora. Anne utekla do zahraničí před minulostí, aby mohla začít nový život. Třetím významem, jakým je možno uchopit cestu v autorčině díle, je posun myšlenkový, změna názorů, který můžeme sledovat u postavy Váchové, babky a sokolí ženy. Setkáváme se zde také s ne příliš častým pojetím cesty, a tím je přechod duše z těla a život mimo náš svět. Cesta autobiografické postavy Amy je cestou současně fyzickou i psychickou, bez nadsázky potřebovala „ujít“ půl zeměkoule, aby našla sebe samu, podstatu a smysl života, co je pro ni důležité. Putování po světě je v tomto případě paralelou ve výpravě do vlastního nitra, nejskrytějších zákoutí. „*Když se poutník vrací domů, není tím, kým býval, nepoznávají tě.*“¹⁶² Každá cesta s sebou nese osobnostní proměnu, zkušenosti, nová poznání, uspořádání myšlenek a uvědomění si zásadních hodnot. Dějiště v díle spisovatelky jsou velmi různorodá a pestrá, postavy často a lehce putují na vzdálená místa. Cestou se stává samotná kniha, předěl mezi realitou a vizemi není mnohdy zřejmý.

Dalším společným atributem, který spojuje ženské postavy napříč celým dílem Hany Andronikové, jsou **mezní zlomové situace**. Proč autorka staví ženské hrdinky do situací těžkých, emočně náročných, spojených nejčastěji se ztrátou či odchodem blízkých lidí? Právě v takovýchto situacích se projeví, odhalí jejich povahové dispozice, hraniční situace prověřují sílu osobnosti a schopnost odolávat tlaku nepříznivého osudu. Zúžitkovala poznatky ze studia psychologie, kde probírané literární postavy sledovala i z hlediska moderní psychologie, a zájem o různorodý vnitřní svět. Propracovaná psychologická charakteristika postav je umocněna ve *Zvuku slunečních hodin* emotivním milostným příběhem a historickou

¹⁶² JIRKALOVÁ, Karolína. Šaman a kvantový dech. In: *Knihy nakladatelství Odeon* [online]. 13. 10. 2010 [cit. 2015-01-15]. Dostupné z: <http://www.odeon-knihy.cz/saman-akvantovy-dech-recenze-romanu-hany-andronikove-13-10-2010-lidove-noviny/>

skutečností, která lidem obrátila život doslova naruby, v povídkovém souboru *Srdce na udici* výpověďmi povahově různorodých postav, které byly okolnostmi přinuceny bilancovat dosavadní rozhodnutí, z nich plynoucí činy a způsob života. Ač se jednalo o běžné životní situace, nikoli o zásah do života zvenčí, postavy se individuálně vyrovnávají s krizí. V poslední próze *Nebe nemá dno* autobiografická ženská hrdinka hledá východisko v situaci, kdy stojí na pomezí života a smrti, a během chvíle ztrácí elementární jistoty. Vnitřní svět protagonistek je doplněn důvěryhodným líčením prostředí. Situace tzv. na hraně mají z hlediska řešení dvě cesty, jedná se o případy, které člověka ve výsledku zlomí nebo posílí. Autorka skrze postavy k těmto stavům přistupuje, dalo by se říci, pozitivně, v problémových situacích vnímá především potenciál, který člověka může posunout, odnese si poznání o sobě samém a poučení o ostatních lidech, a současně zachycuje vývoj postav, jež se v průběhu strastiplných cest změnil. Ač do mezních situací stavěla spisovatelka své postavy, skutečným důvodem byly u některých postav životní okolnosti, jiné svým postojem, trápením, smutkem, neodpuštěním a křivdami přivedly na pokraj života samy sebe. Zaměřením se na zlomové situace Hana Androniková nevědomky předznamenala svůj osud.

Poslední kategorií, opakující se, prostupující a dominující ve všech dílech, u všech hlavních ženských postav, je **smrt**. Lze ji chápat a nahlížet na ni jako na konec cesty, kterou se uzavírá kruh všeho předchozího, co patří k životu, nebo může vést k novému začátku, jenž se však opět odvíjí od rozdílnosti a pojetí smrti v dané zemi, potažmo kultuře, a zejména víře, náboženství, a projevuje se zejména v konkrétních rituálech. V díle Hany Andronikové se ženské postavy setkávají s různými podobami smrti - přirozenou a nepřirozenou smrtí, dobrovolnou a nedobrovolnou smrtí – zmíněné dvojice jsou významově odlišné a následně jsou uvedeny na jednotlivých postavách. Smrt je přítomna na pozadí celých děl *Zvuk slunečních hodin* a *Nebe nemá dno*.

Přirozená smrt je zobrazena na postavách matek dvou hlavních protagonistů prvního románu Hany Andronikové. U Tomovy maminky je zapříčiněna trápením, odchodem manžela od rodiny, roznemohla se, když přišla zpráva o jeho údajné smrti. „*Tomášku, řekla, máš hotové úkoly? Neměl, samozřejmě že neměl. Vytáhl sešit, ponořil pero do inkoustu a Vláčel hrot pomalými tahy z jednoho konce stránky na druhý. Myslím, nebo mislím? Podepřel si hlavu a přemýšlel. Maminko, jaké „i“ se píše ve slově myslím? Do ticha se ozvala kniha.*“¹⁶³

Ráchelina maminka zemřela typickou, nejčastější smrtí, která je zapříčiněna věkem. Také u postavy babky se setkáváme s přirozenou smrtí stářím, nikoli nehodou, úrazem, nemocí ani

¹⁶³ ANDRONIKOVA, Hana. *Zvuk slunečních hodin*. 3. vyd. Praha: Odeon, 2013, s. 30.

trápením. Příběh babky je oživen prostřednictvím vzpomínek, které vytanou na mysli ve chvíli, kdy člověk opouští tento svět, právě smrtí se její příběh otevírá.

Pojetí smrti spojené s dopadem doby na život jedince je bezesporu výrazné u postavy Ráchel. Otázka objasnění konce jejího života provázela Ráchelina syna Dana téměř celý život, její milovaný Tom se tuto odpověď nedozvěděl nikdy, čtenář na konci románu. Smrt maminky je u všech postav obecně nenahraditelnou ztrátou.

U tety Elsy se poprvé otevírá myšlenka přání smrti. Důvody i způsoby provedení mohou být různé, avšak jednání shodné – v aktuální bezvýchodné situaci člověk nenalezne pomoc a jedná zkratovitě. „*Od maminčiny smrti měla v těle jed. Odmítala jíst. Říkala, že je načase, aby taky umřela. ... Chci umřít. Ty musíš žít. Chtěla to a jako vždycky si prosadila svou.*“¹⁶⁴

Sebevražda jako společensky nepřijatelný, avšak rozšířený jev. Hilda, Tomášova sestra, neunesla smrt manžela, který zemřel při výkonu vojenské služby, a v afektu si vzala život. „*...krev, ze všech ran jako krev tety Hildy, která si otevřela žíly, protože už nechtěla dál žít.*“¹⁶⁵ Zdánlivé řešení, které nebylo skutečným řešením, jednalo se o dobrovolné rozhodnutí o vlastním životě v nesrovnatelném porovnání s nedobrovolnou smrtí lidí v koncentračních táborech. Způsob smrti měl v našich kulturních a náboženských podmínkách vliv na pohřbení zesnulého, sebevrahové byli pochováváni ke hřbitovní zdi.

Myšlenky na smrt prostřednictvím sebevraždy jako únik od nesnesitelné reality se velmi často objevovaly u lidí vězněných v koncentračním táboře. Pevné zásady, přesvědčení a především víra (rozebráno podrobněji dříve v této kapitole) některých silných jedinců jim nedovolily převést tyto myšlenky do jiné roviny, život, ač za krutých podmínek, byl stále jen jeden, a do poslední chvíle existovala naděje, víra. Přesto přicházely chvíle pokušení, možnosti vysvobození v podobě doteku na oplocení z ostanatého drátu. Někteří však své myšlenky dovedli k realizaci, vedlo je k tomu ponížení, nelidské zacházení, ztráta blízkých lidí v krátkém čase a za absurdních podmínek, možná také pud sebezáchovy. „*Svěřila jsem se Ráchel. Přiznala jsem jí, že na to myslím. Zavrtěla hlavou. Je to značně nejednoznačné, řekla. Seneca by souhlasil. Stoikové sebevraždu schvalovali. Dokazovali tak svoji nezávislost na vnějších věcech. Ale třeba hinduisté věří, že pokud se zabiješ, tvůj karmický účet zůstane nevyrovnaný. Vráti se ti to v dalším životě. Navíc ten tvůj Bůh to taky nevidí moc rád. A pak si vyber.*“¹⁶⁶ Ráchel se vyjádřila pro ni typickou kombinací vzdělanosti, nadhledu a ironie, a zahrnula tak v odpovědi pro Aničku spektrum pohledu náboženství na suicidium.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 60.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 244.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 191.

Myšlenkami na smrt, ne však z hlediska dobrovolnosti, ale jako reálné možnosti krátícího se času života, je prostoupen celý autobiografický román *Nebe nemá dno*, kterému jsem se věnovala v samostatné kapitole.

Smrt napříč dílem Hany Andronikové vystupuje jako abstraktní ženská postava a je znázorněna v různých podobách. Například Dan vzpomíná, jak se jako dítě topil a od té doby si představuje, jakou podobu bude mít odchod z tohoto světa. „*Měl jsem co dělat, abych vyplaval. Napolykal jsem takové množství vody, že mě ještě další den páčila v krku a ve střevech. Bílá želva. Dodnes se mi o ní zdává. Někdy si představuji, že až nastane moje poslední hodina, přijde si pro mě. Chtěl bych, aby to tak bylo.*“¹⁶⁷ V povídkovém souboru *Vzpomínky, co neuletí*, povídka s názvem *Paní zima* začíná a končí stejným motivem, smrt zde vystupuje jako personifikovaná ženská postava – paní zima. „*Dotěrně proniká do ochromených buněk, chladem stahuje chrípí, staví chlupy do pozoru. A přitom je vznešená a krásná. ... Odtazítá a nedosažitelná.*“¹⁶⁸ „*Pak se narovnal a přistoupil k ní. Královna zimy ho objala. Její paže byli plazi, kteří se mu obtočili kolem těla. Dala mu kabát z bílého peří a on si ho přehodil přes ramena. Jeho tělo zazářilo do tmy.*“¹⁶⁹ Odchod Jiřího, partnera Leny, je obdobný jako následující Lein sen o babce. Nejčastěji v díle autorky smrt přichází v noci nebo ve snu, kdy je myšlení na jiné úrovni a mnohem více se projevuje propojení s blízkými lidmi, jejichž duše svět opouští. Setkání v myšlenkách, mimo hmotný svět, s člověkem a snovou podobou smrti, je vždy doprovázeno světlem. „*Přišla ke mně. Připajdala o holi, vetchá, politováníhodná stařena. ... Když jsem ji měla na dosah, zmizela. Zůstala jsem s nataženou rukou k jejímu světlu. Byla stříbrná.*“¹⁷⁰

Personifikovaná smrt rodu ženského, již jsou přičítány nadpřirozené schopnosti, nese několik označení, nejen jak je známe v běžné mluvě, v díle jsou nakupeny v posledním autorčině díle. „*Ta postava se blížila. Zubatá s kosou. ... Šlo mu o život. A život se mu vysmíval do rozšířených zornic. ... Bezhlavě skočil do ledové vody a urputně máchal rukama za sebe. Plaval naznak, aby viděl, kolik mu zbývá času. Možná že ho nechá. Kostlivec přece nemůže plavat. Bylo to tak. Smrtka neplavala. Zlehka našlapovala, kráčela po vodě a s jistotou v prázdných očních důlcích ho doháněla. Pohyb stehenních kostí a ohýbání kolenního kloubu. A pod kolenem nebylo nic. Od kolen dolů neměla ani kosti. Šla jako velká loutka. Kmotra*

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 245.

¹⁶⁸ ANDRONIKOVA, Hana. *Vzpomínky, co neuletí*. Praha: Odeon, 2014, s. 44.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 69.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 163.

*smrt.*¹⁷¹ Obecné představy a označení smrti jsou v některých místech nahrazeny konkrétní podobou, která vnějšími atributy, vzezřením či vlastnostmi nese znaky konkrétního zla. „Rozhodně nevypadala jako nějaká dobračka. ... Teprve teď si všiml detailů, které zdálky neviděl. Vojenská čepice naražená do čela a na klíčních kostech výložky německé armády. Přes rameno tlumok s hákovým křížem a hnáty obuté ve vysokých černých holínkách. Splývaly s tmou. S tichým zachřestěním odhodila kosu a vytáhla z tlumoku samopal. V klidu na něj namířila a zacvakala prořídlou čelistí.”¹⁷² Přirovnání smrti k představitelům určitého režimu či vyznání je v historii se opakujícím jevem.

¹⁷¹ ANDRONIKOVA, Hana. *Nebe nemá dno*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2010, s. 254.

¹⁷² Tamtéž.

8 Autobiografičnost a srovnání ženských postav v díle Hany Andronikové

Na Haně Andronikové bych chtěla ukázat, jak její život ovlivnil literární tvorbu a nakolik se promítl do díla. Autobiografičnost, tedy propojení života a díla, zařazuji záměrně za kapitoly o jednotlivých dílech, na tomto místě zpětně objasní souvislosti a nastíní podobnosti.

Dětství Hana prožívala obklopena plány svého otce, významného zlínského architekta. Tato profese jí tedy byla blízká, důvěrně známá, také Hanina sestra dodnes pracuje jako architektka, zřejmě proto autorka zvolila pro Tomáše, manžela hlavní ženské hrdinky románu *Zvuk slunečních hodin*, profesi architekta. Hana se jako dítě na čas musela rozloučit s tatínkem, když odjel do Indie stavět továrnu, tento motiv použila v knize *Zvuk slunečních hodin*, vrací se k němu však v posledním, autobiografickém románu *Nebe nemá dno: „ama stojí na zlínské hlavní třídě u československých aerolinií, v ruce drží lízátko. tatínek teď musí do mongolska, víš? bude tam stavět továrnu, aby tam holčičky jako ty mohly nosit nové botky. za dva měsíce se nám zase vrátí.“*¹⁷³ Tomovou charakteristickou vlastností bylo, že nebyl příliš mluvný, což koresponduje s vlastností dalšího muže, který Hanu ovlivnil.

Při četbě se do paměti ukládají různé informace, pokud se tentýž odkaz objevuje vícekrát, nelze jinak než jej dát do souvislosti s předchozím. Mezi první spojitosti mezi Ráchel a Amou, potažmo Hanou, patří jejich zájmy – láska ke knihám a hudbě, u obou žen objevuje klavír. Ráchel přivedl ke knihám její otec, profesor dějepisu, stejně tak Hanin tatínek se „celý život se obklopoval knihami a výtvarným uměním, hrál na klavír“.¹⁷⁴ V džungli, kam odjela hledat příčinu své nemoci a smysl života, se ocitla poprvé v životě bez knih.

Hana vyrůstala v podnětném prostředí, „doma totiž byly samé knihy, obrazy, poslouchala se dobrá muzika, a ta mě vždycky inspirovala.“¹⁷⁵ Část dětství Hana strávila v ateliéru s dědečkem, který jako grafik a malíř ilustroval cestopisy Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky, a tím ji přivedl k cestování, jež se stalo pro Hanu jedním ze zdrojů inspirace. „Snad také proto postavy románů Hany Andronikové tak snadno putují po světě, od Indie až po Ameriku.“¹⁷⁶ Člověk tím, že poznává cizí země, zvyky, tradice, způsob života, si utvrzuje

¹⁷³ Tamtéž, s. 103.

¹⁷⁴ CINGER, František. Chodím po světě, poslouchám a vymýšlím si: rozhovor s Hanou Andronikovou. *Právo*, 2002, 12(287), 15.

¹⁷⁵ ROVENSKÁ, Jana. Spisovatelka bez knihovny. *Magazín Práva*, 2002, 12(17), 16-17.

¹⁷⁶ HRAB, Ondřej. Psala i žila jedním dechem. *Lidové noviny* [online]. 14. 1. 2012 [cit. 2015-09-08]. Dostupné z: www.odeon-knihy.cz/psala-i-zila-jednim-dechem-14-1-2012-lidove-noviny/

i vlastní identitu, kořeny, kam patří, kde je jeho domov. „*Možná, že i tím cestováním někdy zkusíme nahradit něco, co nám chybí uvnitř.*“¹⁷⁷ Každá kniha nadané autorky Hany Andronikové byla napsána jinak a stejně odlišné byly i etapy v jejím reálném životě, ať už je prožívala v Praze, New Yorku či v amazonské džungli jako Ama, také Ráchel žila na více místech – ve Zlíně, v Praze, v Indii, v Polsku. Hanina životní pouť ale skončila předčasně.

Díky otci a dědečkovi Hana znala zblízka mužský svět, z jehož znalosti vycházela při tvorbě mužských postav, které hrají v jejích dílech důležitou úlohu. V jednom z rozhovorů zmiňuje, že následující ukázka ve *Zvuku slunečních hodin* je zachycením skutečné vzpomínky na dětství: „*Moje dcera dorůstala do věku, kdy mi přestávala dávat okázale najevo, že mě má za úplného blbce. Byla shovívavější a víceméně mě přehlížela jako neškodný druh hmyzu. Od dob našich prvních střetnutí uplynulo pár let. Tehdy jsem jí zkoušel vysvětlit, že nemůže očekávat vstřícnost od lidí, na které setváří jako kakabus. ... Co si o tom myslela, muselo být jasné i slepci. Její dokonale znechucený výraz nepotřeboval slov.*“¹⁷⁸

V dospívání se setkala se strachem z odchodu nejbližšího člověka – maminky. Byla jí diagnostikována rakovina, nad kterou úspěšně zvítězila. Ve všech dílech Hana ženským postavám připsala roli matky, věnuje se postavení matek v různých situacích. Ač jsou jejich vztahy, pocity plynoucí z mateřství popsány velmi důvěryhodně, Hana bezprostředně tuto roli kvůli nevydařeným vztahům nepoznala, což ji zřejmě, pochopitelně, velmi trápilo.

V Hanině blízkém okolí se pohybovala další silná žena, babička, která přestála válku, změny režimů, jež s sebou nesly ztrátu práce, přežila smrt dědečka, vlastní nemoc. Zřejmě proto se ve svých zaměřovala na mezní situace, do nichž záměrně postavy stavěla.

Zážitky z dětství si nesla hluboko, přirozeně ji ovlivnily a následně je zužitkovala ve své tvorbě.

Z hlediska literatury jiných autorů byla pro Hanu inspirací a nejvíce ji ovlivnila zejména anglosaská literatura, kterou četla nejraději. „*Ze současných autorů se mi líbí Ian McEvan, Michael Ondaatje, Martin Amis, mám ráda severské autory, snažím se číst všechno možné. Taky se neustále vracím k mytologii. Ta mi připadá úžasně inspirativní. A pak také mnoho času trávím cíleným čtením materiálů pro svou práci.*“¹⁷⁹ Precizním studiem materiálů a dobových reálií Hana překvapila ve svém debutu *Zvuk slunečních hodin*, zároveň je tato tendence jedním z rysů současné ženské literární tvorby, na což se zaměřím v kapitole o srovnání tvorby

¹⁷⁷ KARÁSKOVÁ, Monika. Z manažerky se stala spisovatelkou. In: Mediální ohlasy Literární ceny KK 2001 [online]. 30. 3. 2002 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.lckk.cz/medialni-ohlasy-2001>

¹⁷⁸ ANDRONIKOVA, Hana. *Zvuk slunečních hodin*. 3. vyd. Praha: Odeon, 2013, s. 7.

¹⁷⁹ KARÁSKOVÁ, Monika. Z manažerky se stala spisovatelkou. In: Mediální ohlasy Literární ceny KK 2001 [online]. 30. 3. 2002 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.lckk.cz/medialni-ohlasy-2001>

ženských autorek. V několika rozhovorech Hana zmínila, že jejím snem je navštívit Indii. Dokázala tedy tamní život, zvyklosti, atmosféru cizího místa nastudovat natolik podrobně a přesně, že čtenář nezapochyboval o tom, že v této zemi skutečně byla.

Hlavní hrdinky dvou románů, Ráchel a Ama, mají podobné povahové vlastnosti. Ráchel měla vždy svůj názor, který říkala nahlas, a mnohdy jej prosadila, realizovala bez ohledu na situaci. Jedné z recenzentek Ráchel připomíná sestru Gideona Kleina, která „*dokázala jako vůdkyně vyvést sedm dívek z pochodu smrti, měla podle vyprávění povahové vlastnosti Ráchel, jistou tvrdohlavost a nepředvídatelnost v jednání.*”¹⁸⁰ Každý čtenář vidí, hledá podobnost postav v blízkých lidech, které zná. Ráchel povahou připomínala zejména samotnou autorku: „*Snoubila se v ní křehkost a jemnost s ohromnou vnitřní silou a odhodláním dělat velká životní rozhodnutí bez ohledu na jejich netušený dopad.*”¹⁸¹ V kapitole *Zvuk slunečních hodin* je poukázáno na konkrétní oběť, kterou přineslo jedno ze zásadních rozhodnutí Ráchel, a stálo ji život. Osudové rozhodnutí ohledně vlastního zdraví, a tedy života, je zlatou nití románu *Nebe nemá dno*.

Na tomto místě bych se také dotkla biografického kontextu, tzn. vztahu života autorky a jejího díla. Román *Nebe nemá dno* Hana Androniková napsala díky poznatkům s vlastní nemocí a smrtí otce. Zklamání, trápení a pocit křivdy z rozchodu a smutek ze smrti otce byly příčinou diagnostikování rakoviny prsu. I k této životní zlomové situaci se Hana postavila s velkou vnitřní silou a rozhodnutím. Odjela do Peru za šamanem, poznala naprosto odlišný způsob života, odloučení od civilizace a způsoby léčby, které jí objasnily příčiny nemoci a přinesly poznání sebe sama. Nemoc a blízkost smrti Hanu ovlivily v prioritách, které pozměnila a přikládala důležitost jiným.

Další podobnost obou hlavních ženských protagonistek, Ráchel a Amy, tedy shledávám v hodnotách, jež vyznávaly a preferovaly. Jedním styčným bodem je svoboda, již Ráchel násilně vzala mocenská a politická rozhodnutí, která se dotýkala určité národnostní skupiny, Ama svobodu získala paradoxně s vědomím možnosti blížícího se konce života. Popisuje ji jako volnost v myšlenkách, životě bez výčitek, odpuštění sobě samé, uvědomění si, co je důležité.

V neposlední řadě vnitřní svět obou žen byl velmi bohatý, pestrý a oběma pomohl déle žít či přežít, byť cesta každé z nich se chýlila ke konci na základě jiných, odlišných podmínek. Ráchel utíkala v myšlenkách k mýtům, které v ní i v nejtěžších chvílích udržovaly přesvědčení, jistotu a víru, že na světě neexistuje jen zlo a dobro nakonec zvítězí. Podobně Amě se v deštném

¹⁸⁰ RULF, Jiří. Hra na Gideona. *Reflex*, 2002, 13(33).

¹⁸¹ HRAB, Ondřej. Psala i žila jedním dechem. *Lidové noviny* [online]. 14. 1. 2012 [cit. 2015-09-08]. Dostupné z: www.odeon-knihy.cz/psala-i-zila-jednim-dechem-14-1-2012-lidove-noviny/

pralese vynořovaly útržky mýtů, které znala stejně jako Ráchel z vyprávění od svého otce, kde symbolizují zároveň návrat ke kořenům, často zapomenuté podstatě člověka, jejíž základem je souznění člověka s přírodou. Častými protagonisty mýtů jsou nebeská tělesa, která se nejvíce v podobě slunce objevují ve *Zvuku slunečních hodin*, Ama v rámci očištného rituálu prochází celý svůj život ve vzpomínkách, na mysl jí vytanou okamžiky z dětství, otec, který pro ni byl celoživotní jistotou, a nyní se musí vyrovnat s jeho odchodem: „*chtěla jsem lunu. chtěla jsem, abys sundal měsíc z oblohy, abych si ho mohla prohlídnout. smál ses, že prý je to hračka. a já ti věřila, o tvé věty se dalo opřít, bylo jich tak málo. jednou v noci jsi mě vzbudil, vzal do náručí, v polospánku nesl na zahradu, stíny léta nad hlavou. podívej, tady ho máš. chtělas měsíc, tak tady je. mžourám do bečky s dešťovkou. vidíš ho tam?*“¹⁸²

Vnitřní svět v obou případech představuje možnost existence dvou světů, tedy určitý přesah vůči materialistickému vnímání většiny dnešní společnosti. Život v různých dimenzích nebo obdobně řečeno paralelních světech se objevuje ve formě reinkarnace, převtělování, v hinduismu, tradičním náboženství Indie. Indie je současně místem, kam Hana Androniková umístila část děje *Zvuku slunečních hodin*, a také nesplněným snem autorky, který však už nestihla uskutečnit.

Posledním dílkem, který uzavírá podobnost dvou výrazných a výjimečných ženských postav z díla spisovatelky, je humor. Ráchelina vzdělanost v kombinaci s osobitými a mnohdy svéráznými názory, které si dokázala udržet za jakékoli situace, působily paradoxně a někdy až komicky. Taktéž autobiografická postava autorky, Ama, ani v těch nejtěžších chvílích neztrácela humor a dokázala si ze sebe udělat legraci, která často hraničí s ironií, sarkasmem a černým humorem. „*chodím si sama, kam se mi zachce, tedy mezi postelí a obývacím, a taky skvěle vypadám. S váhou 49 kg bych mohla z fleku předvádět Armaniho modely nebo i plavky, duhová modřina v třísle dvacet na dvacet (po angiografii) je docela sexy a hezky sešitý stromeček na zádech prý taky. Tak zvažuju, že se někam přihlásím, ty dnešní modelky taky sotva pletou nohama, tak by nemuselo vadit, že se motám.*“¹⁸³

V předchozích odstavcích jsem hledala spojitost mezi postavami v díle Hany Andronikové, v této souvislosti bych se chtěla dotknout také podobnosti v jednotlivých dílech této autorky (témata, která mají všechna díla společná a opakují se, jsou podrobně rozebrána v šesté kapitole), navázat na promítnutí osobnosti spisovatelky do díla, jež jako neviditelná nit díla spojuje. Příkladem je sebereflexe autorky, která sebe samu přirovnává ke „*skládačce ze*

¹⁸² ANDRONIKOVA, Hana. *Nebe nemá dno*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2010, s. 17.

¹⁸³ HRAB, Ondřej. Psala i žila jedním dechem. *Lidové noviny* [online]. 14. 1. 2012 [cit. 2015-09-08]. Dostupné z: www.odeon-knihy.cz/psala-i-zila-jednim-dechem-14-1-2012-lidove-noviny/

zdánlivě nesourodých kousků, které jakýmsi zázrakem drží dohromady na neviditelné tenké pavučině“¹⁸⁴, podobně nesourodě působí (avšak pouze na první pohled, přesněji čtení) její povídková sbírka *Srdce na udici*. Z hlediska časové následnosti stojí zmíněné dílo uprostřed autorčiny tvorby, zatímco *Nebe nemá dno* je jejím posledním dílem, a právě v něm nacházíme intertextový odkaz, jenž v sobě nese název sbírky povídek: „a já ti dám na rakev srdce na udici, voní a šustí čerstvě nařezaným papírem.“¹⁸⁵ Název předchozí knihy je jen letmo, mimochodem zmíněn jako neotřelé slovní spojení, což mezi řádky vypovídá o autobiografičnosti v díle.

Další shodou mezi díly je podobnost na základě stylu psaní. Výše zmíněné střídání místa děje ve smyslu geografickém, střídání časových rovin a vypravěčských perspektiv tvoří základy mostu mezi dvěma romány, prvním a posledním, spisovatelky Hany Andronikové. V obou románech dominuje láska, smrt a hodnota času. Dále pestrost dojmů, pocitů a barev je typickým výrazovým prostředkem autorky, který využila v obou románech, dokázala věrohodně vykreslit veškeré odstíny pocitů i vnitřních stavů člověka. „*Pocit tepla a jasu (v Indii) se střídá s jednotnou šedí, hrůzou, hladem a zimou*“¹⁸⁶ (prostředí koncentračních táborů). Také v knize *Nebe nemá dno* je zachycena pestrost ve smyslu střídání a poznávání zemí, a zejména pocitů – šťastné období lásky střídáno temným, pochmurným časem, těžkými myšlenkami o smrti otce i své vlastní. Pocity evokují v představách čtenáře barvy, k tomuto dílu je vhodné přistupovat s vědomím, že i odstíny šedé, černé jsou barvy, které se mohou proměnit v situace jiných barev, což se také stane. Díla se doplňují, vždy na začátku je krásný vztah, odloučení od milovaného muže, období odehrávající se v cizích zemích, které je však vystřídáno smutkem, osaměním a smrtí jako důsledku historických okolností (zacházení v koncentračním táboře) nebo (osobních důvodů) rakoviny. Nelze jednoznačně říct ani srovnávat, které téma člověka zasáhne, dotkne se víc. Ve všech svých dílech Hana Androniková zachycuje mezní životní situace, zaměřuje se na problémy vztahové, a z toho plynoucí duševní stavy, k jejichž řešení přistupují postavy svébytně.

Zaměřila jsem se na hledání zejména podobností ženských postav, které jsou ve výsledku nejzřetelnější na hlavních ženských postavách dvou románů Hany Andronikové – Ráchel ze *Zvuku slunečních hodin* a Amy, potažmo Hany, z *Nebe nemá dno*. Vzhledem k autobiografičnosti posledního autorčina románu, postava Amy koresponduje se samotnou

¹⁸⁴ Původní rozhovor nakladatelství Petrov. In: PLUHÁČEK-REINER, M. Nakladatelství Petrov [online]. 9. 8. 2002 [cit. 2015-03-16]. Dostupné z: <http://www.ipetrov.cz/>

¹⁸⁵ ANDRONIKOVA, Hana. *Nebe nemá dno*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2010, s. 17.

¹⁸⁶ ONDŘEJKOVÁ, Kateřina. Zvuk slunečního orloje: Prvotina Hany Andronikové získala cenu Magnesia Litera za objev roku. *Lidové noviny*, 2002, 15(99), 16.

autorkou. Proto mě napadla a neopustila myšlenka, nad níž bych se dovolila zamyslet: Jak by se Ráchel zachovala v Hanině, potažmo aminé situaci? Z toho lze usuzovat, nakolik autorka do postav projektovala sebe, své názory, postoje, myšlenky, hodnoty. Ráchel jako nezdolná bojovnice, která si šla za svým bez ohledu na názory jiných, podobně jako ama - Hana.

V životě autorky se výrazně projevují všechna témata a motivy, které byly také nejvýraznější v její tvorbě. To vše ji utvářelo, formovalo a ovlivnilo její osobní a posléze i autorský život, který by se bez nadsázky dal přirovnat k románu – jak by se kniha mohla jmenovat? Jednoduše, a přitom nejvýstižněji - Hana Androniková.

Autorka svým životem obsáhla naplnění žánru, kdy román je dle tradičního pojetí definován jako dobrodružné vyprávění nebojácného hrdiny, který se vypravil do světa hledat smysl života.

První knihu, kterou jsem četla od Hany Andronikové, byl *Zvuk slunečních hodin*.

Kontaktovala jsem sestru spisovatelky, paní Evu Riesslerovou, která pracuje jako architektka ve Zlíně. Byla velmi ochotná, byl to velmi příjemný rozhovor, byť na pozadí smutný.

Záznam telefonického rozhovoru se sestrou Hany Andronikové dne 8. března 2022

Předem jsem si připravila otázky, na některé jsem se však nemusela ptát, samy vyplynuly, některé v reálné situaci nebylo dle aktuálního uvážení vhodné použít (např. O čem chtěla psát HA dál?).

- Bavila se Vaše sestra o tématech svých knih doma? Vyprávěla vám příběh, než jej napsala?
Témata nesvěřovala, dávala nám je k prvnímu čtení jako poradcům. U románu Zvuk slunečních hodin konzultovala s otcem slang, byl jí nápomocen.

- Měla některá postava Vaše rysy (povahou, vzhledem)?

Ano, v Srdci na udici, v povídce Tanec, kterým roztaje je má koláž povahou, ne vzhledem.

- Která žena ze života pro ni byla vzorem?

Ona byla vzorem pro ostatní, vzorem pro ni byla máma, obdivovala mamku, povahově byly jiné.

- Byla některá její postava/kniha, kterou měla nejraději?

Neměla to tak – ráda/nerada, nelze souznít s válečným obdobím, obdivovala Ráchel ze Zvuku.

- Byla naopak i nějaká ženská postava, která jí sympatická, blízká nebyla např. svým názorem, postojem, jednáním?

Negativní postavy. Vycházelo z tématu – popisuje babičku, skutečná, moc ji nemusela, vychází z osobní roviny, ne z knižní, Tanec, kterým roztaje – nechtěla ji následovat.

- Když řeknu maminka, abych se třeba nedotkla něčeho citlivého, jak se jí daří?

Maminka 7 let nežije, následovala Hanu po třech letech, bylo to pro ni hrozně těžké.

Na závěr rozhovoru jsem sestře Hany Andronikové, paní Evě Riesslerové, velmi poděkovala za její ochotu a otevřenost, a také jí sdělila svůj záměr zařazovat do hodin a četby sestřiny knihy.

Sestra autorky ztratila v průběhu deseti let rodiče i sestru, Eva Riesslerová je další silnou ženou, mohla by být předlohou pro další ženskou postavu.

9 Závěr

Ženy - hrdinky v podání Hany Andronikové vystupují jako silné ženy, které jsou pevné v názorech a přesvědčeních, formovány životem. Ač jsou zejména hlavní, ale také vedlejší ženské protagonistky samostatné, nezdolné, uvnitř jsou to ženy s velkým srdcem, milující, křehké, mnohdy zraněné. Hlavním rysem hrdinek v díle autorky je síla a statečnost.

Ženy jsou v díle charakterizovány prostřednictvím literárních a jazykových prvků. Ženské postavy působí v roli matky a partnerky, potažmo manželky. Ženy jsou detailně vykresleny, do podrobností, důvěrně. Ženské postavy a jejich osudy jsou zachyceny v různém věku, od útlého dětství po stáří či odchod ze světa. Na dívkách, dcerách, maminkách, partnerkách a babičkách Hany Andronikové sledujeme odlišnosti každého z nás a zároveň si uvědomujeme základní podobnosti.

POUŽITÁ LITERATURA

Primární literatura

Monografie

ANDRONIKOVA, Hana. *Nebe nemá dno*. 1. vyd. Praha: Odeon, 2010.

ANDRONIKOVA, Hana. *Srdce na udici*. 1. vyd. Brno: Petrov, 2002.

ANDRONIKOVA, Hana. *Vzpomínky, co neuleťí*. Praha: Odeon, 2014.

ANDRONIKOVA, Hana. *Zvuk slunečních hodin*. 3. vyd. Praha: Odeon, 2013.

Sekundární literatura

Monografie, dostupné recenze a články

ANDRONIKOVA, Hana. Padám ze slunce dolů. *Host: literární měsíčník*, 2015, 31(4), 108-111.

BACHTIN, Michail Michailovič. *Román jako dialog*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1980.

BAJAJA, Antonín. *Pohádky z Moravy: Jak vyšplouchnout Suchopára*. Zlínský kraj, sv. 7. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše, 2004.

CÍSAŘ, Jaroslav. Žiju tady a teď. Rozhovor a Hanou Andronikovou. *Grand Biblio*, 2009, 3, 5 [online]. 13. 3. 2009 [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: http://www.pwf.cz/archivy/texty/rozhovory/rozhovor-s-hanou-andronikovou_2218.html

CINGER, František. Chodím po světě, poslouchám a vymýšlím si: rozhovor s Hanou Andronikovou. *Právo*, 2002, 12(287), 15.

ČIHÁKOVÁ, B. Jdu za hlasy a hlasy mě prostupují. *Literární bašta* [online]. 11. 3. 2015. Dostupné z: <http://dobracestina.cz/basta/clanek/jdu-za-hlasy-a-hlasy-me-prostupuji>

DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Praha: Český spisovatel, 1993.

DOLEŽEL, Lubomír. *Heterocosmica: fikce a možné světy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003.

HAMAN, Aleš. Vypravěčské variace na citová traumata: Nakladatelství Petrov vydalo soubor povídek talentované autorky. *Lidové noviny*, 2003, 16(10), 30.

HRAB, Ondřej. Psala i žila jedním dechem. *Lidové noviny* [online]. 14. 1. 2012 [cit. 2015-09-08]. Dostupné z: www.odeon-knihy.cz/psala-i-zila-jednim-dechem-14-1-2012-lidove-noviny/

JIRKALOVÁ, Karolína. Šaman a kvantový dech. In: *Knihy nakladatelství Odeon* [online]. 13. 10. 2010 [cit. 2015-01-15]. Dostupné z: <http://www.odeon-knihy.cz/saman-akvantovy-dech->

recenze-romanu-hany-andronikove-13-10-2010-lidove-noviny/

KAČER, Jaromír, DUŠEK, Jaroslav, & ELŠÍKOVÁ, Monika. 13. komnata Hany Andronikové. In: Česká televize [online]. Česká televize 1996–2015. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/210562210800031-13-komnata-hanyandronikove/video/>

KARÁSKOVÁ, Monika. Z manažerky se stala spisovatelkou. In: Mediální ohlasy Literární ceny KK 2001 [online]. 30. 3. 2002 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.lckk.cz/medialni-ohlasy-2001>

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H&H, 2002.

MACHALA, Lubomír. Oceňovaná, ale nedoceněná: (nad tvorbou Hany Andronikové). *Tvar*, 2015, 26(15), 15.

MAINX, Oskar. Hvězdářka Andronikova. *Host*, 2003, 19(5), 17-19.

ONDŘEJKOVÁ, Kateřina. Zvuk slunečního orloje: Prvotina Hany Andronikové získala cenu Magnesia Litera za objev roku. *Lidové noviny*, 2002, 15(99), 16.

PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000.

PLAMPEROVÁ, Dagmar. Nebe nemá dno. Hledat jej znamená utopit se: zlínská rodačka, cestovatelka a spisovatelka Hana Andronikova získala Cenu čtenářů Magnesia Litera za román *Nebe nemá dno*. *Zlínský deník: nejčtenější regionální noviny*, 2011, 86, 7.

POSPÍŠILOVÁ, Silvie. Hana Andronikova: Rozhodla jsem se sdílet něco hodně osobního, niterného. *Deník* [online]. 31. 10. 2010 [cit. 2015-09-08]. Dostupné z: <http://www.denik.cz/knihy/hana-andronikova-rozhodla-jsem20101031.html>

PROBST, Vojtěch. Po světě a napříč světy. *Literární noviny*, 2010, 21(45).

PROBST, Vojtěch. Ujasnila jsem si, proč žiju. *Literární noviny*, 2011, 22(1), příl. Interview.

Původní rozhovor nakladatelství Petrov. In: PLUHÁČEK-REINER, M. Nakladatelství Petrov [online]. 9. 8. 2002 [cit. 2015-03-16]. Dostupné z: <http://www.ipetrov.cz/>

ROVENSKÁ, Jana. Spisovatelka bez knihovny. *Magazín Práva*, 2002, 12(17), 16-17.

RULF, Jiří. Čas tiká neslyšně. *Reflex*, 2002, 13(22), 58.

RULF, Jiří. Hra na Gideona. *Reflex*, 2002, 13(33).

Slovník české literatury po roce 1945 [online]. Ústav pro českou literaturu AV ČR [cit. 2017-02-14]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1346&hl=hana+andronikov%C3%A1>

SRNSKÁ, Edita. Vzhůru na dno. *Protimluv*, 2011, č. 3/4.

STEHLÍKOVÁ, O. Zvuk poznání v prózách Hany Andronikovy. *iLiteratura.cz* [online]. 19. 1. 2012 [cit. 2015-09-01]. Dostupné z: <http://iliteratura.cz/Clanek/29419/andronikova-hana>

SVOBODA, J. Nebe Hany Andronikové je bezedné. In: ČT24 [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/105068-nebe-hany-andronikove-je-bezedne/>

TRÁVNÍČEK, Jiří. Peruánská mystička? Ne. Sebeironička ze Zlína. *Host*, 2011, 1, 78-79.